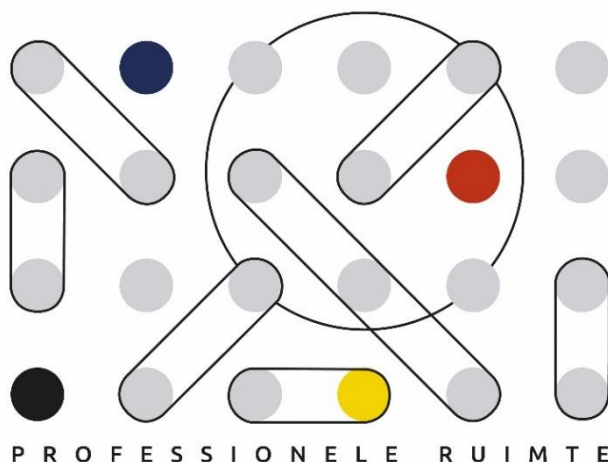

EINDRAPPORTAGE DEELPROJECT 4

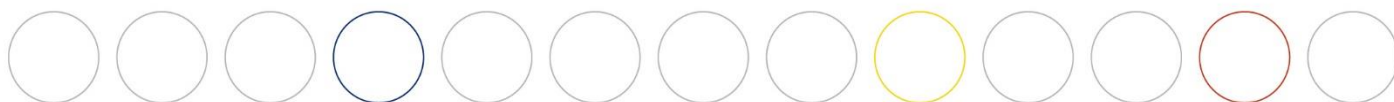
Professionele ruimte van leraren voortgezet onderwijs in het kader van de promotiebeurs

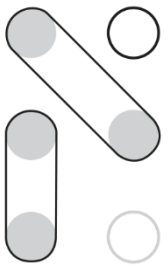
**Helma Oolbekkink ¹, Han Leeferink ¹, Harmen Schaap ¹, Jacobiene Meirink ²,
Anna van der Want ², Rosanne Zwart ³, Monika Louws ³, Itzél Zuiker ³ en
Paulien Meijer ¹**

¹*Radboud Docenten Academie, Radboud Universiteit*

²*Interfacultair Centrum voor Lerarenopleiding,
Onderwijsontwikkeling en Nascholing, Universiteit Leiden*

³*Centrum voor Onderwijs & Leren, Universiteit Utrecht*

Professionele ruimte van leraren voortgezet onderwijs in het kader van de promotiebeurs

Dit onderzoek is gesubsidieerd door het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO), <https://www.nro.nl/kb/405-14-403-zeggenschap-en-professionele-ontwikkeling-van-leraren-in-het-voortgezet-onderwijs>, project 405-14-403, met als officiële titel: Professionaliseringsinitiatieven in het voortgezet onderwijs nader bekeken: professionele ruimte van leraren in relatie tot schoolontwikkeling en -organisatie. Zie ook www.professioneleruimte.info. In onderliggend rapport worden de resultaten van het deelproject 'De relatie tussen promotiebeurzen en professionele ruimte van docenten' gepresenteerd.

“Mijn beleving van de geboden professionele ruimte is groot: de schoolleiding biedt mij alle kansen me professioneel te ontwikkelen. [...] Ik ben zelf degene die initiatief neemt voor het invullen van de ruimte, dit komt niet vanuit school, wat ik ook niet verwacht: ik weet immers wat ik wil. De ervaren professionele ruimte is gericht op mijn professionele ontwikkeling en niet op de ontwikkeling van de school. (logboek 1, Jonas¹)”

“Ja, nou, dan moet ik eigenlijk zeggen dat ik daar minder ruimte in ervaar. Omdat je natuurlijk, dit is gewoon, eh, kost je gewoon heel veel tijd en heel veel werk. Dus daar ligt eigenlijk je focus op. Dus je focus van docent eh, is helemaal verplaats naar onderzoeker, dus hetgeen, eh, dat is hetgeen waar ik ook wel tegenaan loop, is dat je zo weinig tijd hebt op een gegeven moment dat je alleen de noodzakelijke dingen als docent doet. (startinterview, Mart)”

“Dus ik heb gezegd mag ik alstublieft twee andere dagen, of twee aaneengesloten dagen. Dat kon roosterteknisch niet, dus is het voor mij de vrijdag en de maandag geworden. Dat heb ik wel vast gehouden, maar ik merkte wel dat ik altijd in de mail zit te kijken van, want je mist dus altijd de start en het einde van de week. [...] ik heb het op school aangekaart, maar het wordt ook vooral bij mij neergelegd, dat ik dus hoor van ja, loyaliteit is fantastisch, maar jij moet zelf je tijd bewaken. (startinterview, Corne)”

---

¹ Alle namen in dit rapport zijn fictief om de anonimiteit van de respondenten te waarborgen.

Managementsamenvatting

De promotiebeurs biedt leraren sinds 2011 de mogelijkheid om naast hun leraarschap een promotieonderzoek te doen. Er wordt daarbij verondersteld dat de promotiebeurs leraren *professionele ruimte* biedt om zich door middel van dit onderzoek te professionaliseren en bij te dragen aan *schoolontwikkeling*. In dit onderzoek gingen we na in hoeverre leraren met een promotiebeurs deze *professionele ruimte* ook daadwerkelijk ervaren en benutten en tot welke impact op *professionele ontwikkeling* en *schoolontwikkeling* dit leidt. Daarnaast onderzochten we welke persoonlijke en contextuele factoren van invloed zijn op de ervaren en benutte *professionele ruimte* van leraren met een promotiebeurs. Tot slot vroegen we ons af of deze *professionele ruimte* gedurende een periode van een jaar toe of afneemt.

Voor het beantwoorden van deze onderzoeksvragen zijn 20 leraren uit het Voortgezet Onderwijs met een promotiebeurs twee maal geïnterviewd over hun ervaren en benutte *professionele ruimte*, de factoren die daarop van invloed zijn en de impact die dit volgens hen heeft op hun *professionele ontwikkeling* en op *schoolontwikkeling*. Ook hebben deze leraren gedurende een schooljaar drie keer een digitaal logboek ingevuld. De schoolleiders van deze leraren zijn eenmalig geïnterviewd over hun perceptie van *professionele ruimte* voor deze leraren, hun rol hierin en de invloed van het promotieonderzoek in de school. Om nader inzicht te krijgen in de relaties tussen persoonlijke en contextuele factoren in relatie tot professionele ruimte, maakten we casusbeschrijvingen.

Op basis van ons onderzoek kunnen we stellen dat de *professionele ruimte* die leraren ervaren in relatie tot onderzoek, *professionele* en onderwijsontwikkeling en *schoolontwikkeling* varieert. Het meest sterk verschillen leraren in de ervaren ruimte om bij te dragen aan schoolontwikkeling; dit hangt mede samen met bijvoorbeeld het onderwerp van promotieonderzoek. Omdat leraren niet altijd ruimte voor *schoolontwikkeling* ervaren, proberen ze hier ruimte voor te *creëren*. Gedurende het jaar treedt er een verandering op in de *professionele ruimte* die leraren creëren; leraren geven aan dat ze met name meer *professionele ruimte* creëren voor hun onderzoek, aangezien deze ruimte vaak onder de druk komt te staan door hun onderwijstaken.

Uit de interviews en logboeken blijkt dat verschillende persoonlijke factoren en contextfactoren invloed hebben op de *professionele ruimte* van leraren. De volgende persoonlijke factoren speelden een rol: 1) motieven, 2) professionele geschiedenis, 3) intenties, 4) verantwoordelijkheid, en 5) betrokkenheid. Bij de persoonlijke factoren varieerden leraren met name in hun motieven om promotieonderzoek te doen. De volgende contextuele factoren speelden een rol: 1) werkdruk, 2) actieve bijdrage en belangstelling schoolleiding, 3) leercultuur, en 4) interesse collega-docenten. Zowel persoonlijke als contextuele factoren konden een bevorderende of belemmerende rol spelen bij het ervaren van professionele ruimte. Als het gaat om de contextuele factoren valt op dat met

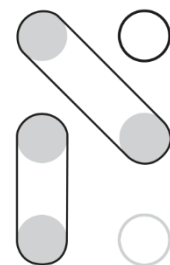
name een actieve bijdrage van de schoolleiding, leercultuur in de school en interesse van collega-leraren positief samenhangen met ervaren en benutte *professionele ruimte*. Na een jaar blijkt dat met name op persoonlijk vlak de intenties om bij te dragen aan *schoolontwikkeling* sterk zijn toegenomen en in aansluiting hierop is ook de behoefte aan *professionele en onderwijsontwikkeling* als motief om promotieonderzoek te doen toegenomen. Dit wordt echter (nog) niet omgezet in feitelijk gedrag. Hiervoor lijkt de interesse en betrokkenheid van collega's een voorwaarde te zijn; als die niet werd ervaren nam de motivatie van leraren om het onderzoek met anderen te delen af. Bij het creëren van *professionele ruimte* daarentegen benoemen leraren vooral het belang van persoonlijke betrokkenheid van henzelf op met name het promotieonderzoek.

Als het gaat om de gepercipieerde impact van het promotieonderzoek in de school, wordt duidelijk dat de impact op de *professionele ontwikkeling* verreweg het grootst is, gevolgd door de impact op de onderwijspraktijk, de school als organisatie en het leren van leerlingen. Voor wat betreft het leren van leerlingen, wijzen de resultaten op een samenhang met een (vak)didactisch onderzoeksthema. Leraren die onderzoek doen naar een vakdidactisch thema, rapporteren vaker dat zij impact percipiëren op het leren van leerlingen. Na een jaar is er in de gepercipieerde impact geen opvallende verandering geconstateerd.

De schoolleiders van deze leraren werden bevraagd over de rol die zij voor zichzelf zien in relatie tot *professionele ruimte* voor leraren met een promotiebeurs. Uit de interviews bleek dat sommigen voor zichzelf geen duidelijke rol zagen. Anderen zagen hun rol voornamelijk als faciliterend, het mogelijk maken van bijvoorbeeld congresbezoek of ondersteunend door met enige regelmaat te vragen aan de docent hoe het gaat met het onderzoek. In een klein aantal gevallen vatten schoolleiders hun rol op als verbindend door een relatie te leggen tussen onderzoek en schoolontwikkeling en hierover mee te denken. Gevraagd naar percepties van de impact van het promotietraject op de *professionele en schoolontwikkeling* wordt duidelijk dat schoolleiders ook met name professionele ontwikkeling van leraren zien.

Uit een vergelijking van de percepties van schoolleiders en leraren op professionele ruimte komt naar voren dat er voornamelijk overeenstemming is tussen beiden. In de gevallen waarin we verschillen vonden, was er spraken van geen of onvoldoende afstemming tussen schoolleider en leraar met betrekking tot professionele ruimte. Als er sprake was van verschillende percepties van impact, dan gaven leraren aan vooral impact op persoonlijke capaciteit en onderwijspraktijk te percipiëren terwijl schoolleiders hier dan geen inzicht in hadden en/of niet op de hoogte waren.

Uit de casusbeschrijvingen blijkt dat persoonlijke en contextuele factoren op elkaar inwerken en elkaar kunnen versterken. Zo kan een persoonlijk motief om een bijdrage te leveren aan schoolontwikkeling in combinatie met een sterke leercultuur onder collega's de ervaren ruimte beïnvloeden en ook leiden tot meer impact op bijvoorbeeld schoolontwikkeling. Anderzijds kan een

gebrek aan belangstelling of een niet betrokken schoolleider sterk belemmerend werken. Dit kan ertoe leiden dat leraren juist minder ruimte ervaren voor professionele ontwikkeling, schoolontwikkeling en onderzoek.

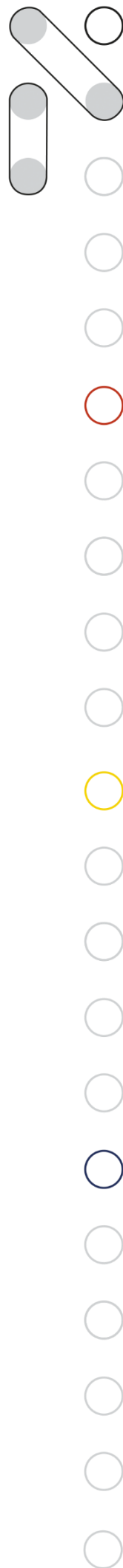
Op basis van deze resultaten hebben we de volgende aanbevelingen geformuleerd voor beleidsmakers, schoolleiders en leraren:

Aanbeveling voor beleidsmakers:

- Zorg ervoor dat schoolleiders bij de aanvraag geïnformeerd worden over en betrokken worden bij de promotiebeurs van hun leraar. Laat hen bijvoorbeeld meedenken over de potentiële opbrengsten van het onderzoek voor de school en het schoolbeleid en over welke rol zijzelf of het team gaan innemen bij het inrichten van de *professionele ruimte* van de leraar.
- Betrek naast de promotoren ook de schoolleiders bij de voortgangsrapportage als manier om ervoor te zorgen dat er vanuit de school niet alleen voeling wordt gehouden met het traject maar er tussentijds ook gemonitord wordt op professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling. Uit ons onderzoek blijkt dat een veel schoolleiders nog zoeken naar hun rol of deze zien als faciliterend of voeling houden met het individuele traject en minder als samen met de leraar verbinding leggen met schoolontwikkeling.

Aanbeveling voor schoolleiders en leraren:

- Overweeg in samenspraak met leraren de doelen van het promotieonderzoek. Uit ons onderzoek blijkt dat met name leraren met een vakdidactisch onderzoek gemakkelijker relaties (kunnen) leggen met schoolontwikkeling dan leraren met een vakinhoudelijk onderzoek. Echter, een sectie die een vakinhoudelijke impuls nodig heeft kan ook gebaat zijn bij een promotieonderzoek van een directe collega.
- Stem gezamenlijk de benodigde professionele ruimte van de leraar voor onderzoek en schoolontwikkeling gedurende het gehele onderzoekstraject af. Uit ons onderzoek blijkt dat er lang niet altijd sprake is van continue afstemming tussen schoolleiders en leraren.
- Geef bekendheid aan het promotieonderzoek en de voortgang hiervan binnen de school en met name in de directe omgeving van de leraar. Uit ons onderzoek blijkt dat leraren met name professionele ruimte ervaren door contextfactoren, zoals belangstelling van collega's en de schoolleiding.
- Laat schoolleiders met leraren ruimte creëren om bij te dragen aan schoolontwikkeling. Uit ons onderzoek blijkt dat de intentie van leraren om een bijdrage te leveren aan schoolontwikkeling toeneemt gedurende een jaar maar dat zij niet de ruimte ervaren om hieraan een bijdrage te leveren.

Inhoudsopgave

1. Algemene inleiding	p. 7
2. Beleidsachtergrond Promotiebeurs voor Leraren	p. 13
3. Theoretische achtergrond Onderzoek door Leraren	p. 14
4. Methode en Data-Analyse	p. 16
5. Resultaten	p. 22
6. Conclusie en Discussie	p. 38
7. Aanbevelingen voor beleid	p. 40
Referenties	p. 42
Bijlagen	p. 46

1. Algemene Inleiding

1.1 Professionele ruimte: debat en ontwikkelingen

Het belang van professionele ruimte voor leraren

Het onderwijs en daarmee ook het beroep van leraar staat volop in de aandacht. In de media worden kritische uitspraken gedaan over de kwaliteit van het Nederlandse onderwijs, de motivatie van leerlingen en de status van het leraarsberoep in zowel het PO, VO, MBO en HO. Door deze kritiek is er in diverse beleidsstukken meer aandacht gekomen voor de kwaliteit van de leraar (Ministerie van OCW, 2011; VO Raad, 2014). De kwaliteit van leraren wordt gezien als een cruciaal element in het geven en ontwikkelen van goed onderwijs. Om de kwaliteit van leraren te bevorderen is onder andere de Lerarenagenda 2013-2020 opgesteld met daarin 7 agendapunten waaronder: *Leraren, schoolleiders en schoolbesturen maken van scholen lerende organisaties*. Dit doel wordt door het ministerie als volgt omschreven: “Leraar, lerarenteam, leidinggevende en bestuur bouwen samen aan een lerende cultuur waarin continu wordt gewerkt aan verbetering van de onderwijskwaliteit. De leraar heeft daarbij voldoende *professionele ruimte*, interessante ontwikkelmogelijkheden en carrièreperspectief, zoals specialisatie, onderzoek of coaching” (Ministerie van OCW, 2013, p.21).

Relatief veel beginnende leraren verlaten echter al redelijk snel het beroep, vaak vanwege lage arbeidstevredenheid, welzijn en (ervaren) werkdruk. Door ervaren leraren wordt eveneens hoge werkdruk gerapporteerd, maar ook een gebrek aan professionele ruimte (Wartenbergh-Cras et al., 2013). Onlangs heeft de VO-raad het voorstel gelanceerd om meer uren beschikbaar te stellen voor het ontwikkelen van onderwijs in de school door leraren. Dit wordt ondersteund door recent onderzoek van Admiraal et al. (2016), die pleitten voor een reductie van het aantal lesuren voor leraren en het systematisch inplannen van overlegtijd tussen leraren.

Ook de Nederlandse overheid neemt maatregelen om de positie van de leraar te versterken. Deze maatregelen zijn soms algemeen van aard (bijvoorbeeld functiemix), en soms gericht op specifieke (tekort)vakken (bijvoorbeeld Dudoc-A en Dudoc-B) en groepen, zoals aanstaande leraren (academische opleidingsscholen, Onderwijstraineeship, Eerst de Klas), beginnende leraren (Begeleiding Startende Leraren) en ervaren leraren (Professionele Leergemeenschappen, Promotiebeurs voor leraren).

In de toenemende aandacht voor de kwaliteit van leraren is het begrip *professionele ruimte* een belangrijke plek gaan innemen, omdat algemeen verwacht wordt dat professionele ruimte niet alleen verband houdt met (individuele) professionele ontwikkeling van leraren, maar ook met

schoolontwikkeling. Het recent verschenen rapport van de Onderwijsraad spreekt in dit verband over 'een ander perspectief op professionele ruimte' (september 2016), om aan te geven dat professionele ruimte verder gaat dan de individuele professionaliteit van leraren. De verwachting is, dat wanneer leraren professionele ruimte ervaren en benutten (in continue afstemming met de school), dit leidt tot professionele ontwikkeling van leraren. Wanneer de professionele ruimte daarnaast ook een gezamenlijke (collectieve) invulling krijgt, wordt verondersteld dat professionele ruimte kan leiden tot schoolontwikkeling. Professionele ontwikkeling kan geduid worden als het proces van activiteiten die leraren ondernemen en die leiden tot veranderingen in de dagelijkse praktijk van leraren, en/of hun kennis en opvattingen, (o.a. Zwart, 2007; Meirink, 2007; Hoekstra, 2007). Professionele ontwikkeling vraagt bewustwording van eigen kwaliteiten of leerpunten, waaronder ook motivatie om te leren kan worden geschaard. Met betrekking tot schoolontwikkeling refereren we aan het proces van continue en collectieve verbetering van bestaande praktijken, zoals beschreven door Hopkins en Reynolds (2001). Schoolontwikkeling verwijst naar *"...a set of processes, managed from within the school, targeted both at pupil achievement and the school's ability to manage change—a simultaneous focus on process and outcomes"* (Potter, Reynolds & Chapman, 2002, p. 244). Schoolontwikkeling kan verschillende uitkomsten hebben: verbetering van leerresultaten van leerlingen, van onderwijspraktijken, cultuurverandering en een groeiend vermogen tot schoolontwikkeling.

Het is echter de vraag of initiatieven om professionele ruimte voor leraren te creëren zonder meer leiden tot professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling. We moeten eerst omschrijven wat professionele ruimte van leraren precies is en begrijpen hoe het zich in de dagelijkse praktijk van leraren manifesteert, voordat er gedegen beleidsgerichte aanbevelingen gedaan kunnen worden die daadwerkelijk kunnen leiden tot een verbetering van de praktijk. Een praktijk waarin leraren de ruimte ervaren, creëren, benutten etc., om zich als professional te ontwikkelen en bij te dragen aan de ontwikkeling van hun professionele omgeving (sectie, school, et cetera). Daarvoor moeten verschillende vragen beantwoordt worden. Verschillen individuele leraren in hun perceptie van professionele ruimte? Kun je teveel of te weinig professionele ruimte krijgen of ervaren? Leidt het ervaren van ruimte daadwerkelijk tot het benutten van ruimte ten behoeve van professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling? Wie of wat hebben/heeft er invloed op het ervaren en benutten van professionele ruimte? Deze vragen worden in dit project onderzocht in relatie tot drie bestaande overheidsinitiatieven die op verschillende manieren professionele ruimte van leraren beogen te creëren en aldus bij te dragen aan zowel hun professionele ontwikkeling als in het verlengde daarvan aan schoolontwikkeling: Eerst de Klas/Onderwijstraineeship (EdK/OTS), Professionele Leergemeenschappen (PLG's) en de Promotiebeurs voor leraren.

Naar een omschrijving van professionele ruimte

Professionele ruimte is een begrip dat in de Nederlandse context wordt gebruikt en in de internationale literatuur nauw verwant is aan het concept 'teacher agency' (Oolbekkink-Marchand et al, 2017). In dit onderzoek baseren we ons daarom deels op literatuur over agency om professionele ruimte verder te conceptualiseren (zie bijvoorbeeld Vähäsantanen, 2015). Vanwege de Nederlandse onderwijscontext wordt in dit rapport steeds 'professionele ruimte' als centrale term gebruikt.

De beschrijving van professionele ruimte heeft zich de afgelopen jaren steeds verder ontwikkeld. Zo werd er bij de opkomst van de roep om professionele ruimte eind jaren '90 in Nederland gerefereerd aan professionele ruimte als zeggenschap of autonomie van leraren, zoals ook in meer actuele beleidsstukken terug te zien is. Professionele ruimte werd gezien als de mate waarin leraren zeggenschap hebben over hun onderwijspraktijk en hun eigen professionele ontwikkeling kunnen sturen (Onderwijsraad, 2013). Hierbij is professionele ruimte meer 1) een zelfgekozen vorm van autonomie van de individuele leraar, en 2) een gegeven waarvoor geldt 'hoe meer, hoe beter'. Diepstraten en Evers (2012) concludeerden dat leraren zich competent voelen om zeggenschap uit te oefenen over hun professionele ontwikkeling. Leraren bleken te verschillen in hoe zij professionele ruimte ervaren en deze verschillen bleken groter dan hoe zij verschillen in bekwaamheid ervaren. Tevens concludeerden zij dat leraren nauwelijks professionele ruimte ervaren, en nog nauwelijks bewust sturing geven aan hun eigen professionele ontwikkeling.

In recenter onderzoek wordt professionele ruimte van leraren gekenmerkt als voortdurend in verandering door interactie met structuur- en cultuurkenmerken van de omgeving. Professionele ontwikkeling en schoolverbetering worden binnen deze interactie gerealiseerd, zo is het idee (Imants, Wubbels & Vermunt, 2013; Luttenberg, Imants & van Veen, 2013). In dit project sluiten we hierbij aan en omschrijven we professionele ruimte als de ruimte die leraren ervaren om hun expertise in te zetten ten bate van onderwijsverbetering in brede zin. We nemen aan dat professionele ruimte altijd een *richting* heeft, bijvoorbeeld richting professionele ontwikkeling of richting schoolverbetering. We nemen aan dat deze ruimte ontstaat in voortdurende *afstemming* tussen leraren en hun omgeving (zie Kessels, 2012). Daarbij nemen we ook aan dat professionele ruimte *dynamisch* is en dus kan veranderen in de loop van de tijd (Priestley, Biesta & Robinson, 2015).

Ervaren professionele ruimte verwijst naar de door de leraar gepercipieerde ruimte in de schoolcontext om zowel binnen zijn/haar lespraktijk als binnen de school te handelen, en zijn/haar eigen professionele ontwikkeling te kunnen sturen (Hupe, 2009). De mate waarin leraren hun professionele ruimte ervaren lijkt een sterkere invloed te hebben op de manier waarop leraren hun professionele ruimte *benutten*, dan een feitelijke of meer objectieve ruimte (Imants et al., 2013; Hoekstra, Korthagen, Brekelmans, Beijaard, & Imants, 2009; Ellström, Ekholm & Ellström, 2008). In de

beleidsinitiatieven die de context vormen van dit onderzoek ‘krijgen’ leraren allemaal professionele ruimte, bijvoorbeeld in de vorm van uren. We veronderstellen echter dat de gekregen ruimte niet perse gelijk is aan de ervaren of gepercipieerde ruimte van leraren. Daarom zijn we in dit project vooral op zoek naar de *interpretatie* van leraren en schoolleiders van de professionele ruimte.

Daarmee staat de beschrijving van het begrip professionele ruimte in dit project van tevoren niet vast, maar starten we vanuit een algemene beschrijving, gebaseerd op beleidsstukken en eerder onderzoek. Het meer precies in kaart brengen en aanpassen van de beschrijving van professionele ruimte is een gewenste opbrengst van dit onderzoek. Daarbij is het expliciet de vraag hoe het begrip ‘professionele ruimte’ zich in elk van de onderzochte initiatieven manifesteert opdat gekomen kan worden tot een genuanceerd inzicht in dit begrip. In de afsluitende paragraaf van dit hoofdstuk komen we terug op deze beschrijving en presenteren we op basis van ons onderzoek een nieuwe beschrijving van professionele ruimte.

Factoren die professionele ruimte beïnvloeden

Professionele ruimte wordt beïnvloed door zowel persoonlijke factoren als contextuele factoren. Ook deze factoren zien we in dit project niet als ‘vaststaand’, maar als factoren die in de tijd veranderen of die zich per context op een verschillende manier kunnen manifesteren. Priestley et al. (2015) laten zien dat bijvoorbeeld de professionele geschiedenis van leraren mede invloed heeft op de evaluatie van de professionele ruimte die leraren hebben en ook hun verwachtingen voor de toekomst spelen hierbij een rol. Ook andere individuele kenmerken van leraren zoals de mate van expertise, motivatie, de manier van leren, de individuele bekwaamheidsperceptie en doelmatigheidsbeleving worden verondersteld een rol te spelen bij het benutten van professionele ruimte (De Brabander & Martens, 2010).

Op het niveau van de schoolorganisatie kan professionele ruimte beïnvloed worden door *school-specifieke structurele en culturele kenmerken* zoals de mate van hiërarchie en sturing via regels in schoolorganisaties (Kessels, 2012; Priestley et al., 2015). Een hiërarchische organisatie of een organisatie die sterk regelgestuurd is, verkleint de feitelijke professionele ruimte (Ten Have et al., 2010). Daarnaast speelt de sociale werkomgeving een rol waarin leraren mogelijkheden krijgen om deel te nemen aan bijvoorbeeld professionele netwerken, professionele leergemeenschappen en conferenties (Poell, Van Dam, & Van den Berg, 2004), maar ook de collegiale- en managementondersteuning in schoolorganisaties (Diepstraten & Evers, 2012). Leraren en schoolleiders verschillen echter in hun perceptie over de mate waarin deze leercultuur aanwezig is binnen de school (Wartenbergh-Cras et al., 2013), maar duidelijk is dat (school)leidingen een positieve invloed kunnen uitoefenen op de leercultuur in schoolorganisaties ten einde de

professionele ruimte van leraren te bevorderen (Carson, Tesluk, & Marrone, 2007; Pearce & Conger, 2003). DeRue en Ashford (2010) refereren in dit verband aan een proces van 'claiming and granting', waarbij professionele ruimte in interactie met collega's 'opgeëist' dan wel 'toegekend' wordt. We nemen aan dat de mate waarin leraren professionele ruimte ervaren en benutten varieert en afhankelijk is van de interactie tussen leraren onderling, de specifieke context van de school en individuele kenmerken van een leraar (Hulsbos e.a., 2012).

De context van het onderzoek

De professionaliseringsinitiatieven Eerst de Klas en Onderwijstraineeship (EdK/OTS), professionele leergemeenschappen (PLG's) en de promotiebeurs vormen de context van ons onderzoek. Het gaat in dit rapport niet om een ex post beleidsevaluatie van deze drie initiatieven (Herrick & Sarewitz, 2000), maar om illustraties van de manifestatie van professionele ruimte binnen deze drie actuele initiatieven. Er is juist gekozen voor deze door OC&W gesubsidieerde initiatieven omdat ze alle drie in de kern de professionele ruimte van leraren in beweging beogen te zetten. Ten eerste, door leraren te laten participeren in minstens twee verschillende contexten: universiteit en school bij promotiebeurs; de PLG en de school bij de PLG's; de lerarenopleiding, bedrijfsleven en school bij EdK/OTS. In recente literatuur over 'boundary crossing' wordt participatie in verschillende contexten gezien als een leermogelijkheid (Akkerman & Bakker, 2011). Ten tweede, door een sterke gerichtheid op professionele ontwikkeling van leraren én op schoolontwikkeling. Zo wordt er bij de promotiebeurs voor leraren verondersteld dat het onderzoek bijdraagt aan de verdere ontwikkeling van het onderwijs in de school. Ten derde, door het initiatief voor professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling in hoge mate bij de individuele leraar te leggen. Bij bijvoorbeeld PLG's is het de leraar zelf die de PLG verbindt met zijn/haar schoolcontext. De drie initiatieven hebben met elkaar gemeen dat zij leraren faciliteren in tijd over een langere periode (> 1 jaar) en zowel vakinhoudelijk als vakdidactisch van aard zijn, wat kenmerken zijn van effectieve professionalisering van leraren (Van Veen, Zwart, Meirink & Verloop, 2010). Naast deze overeenkomsten zijn er ook verschillen te benoemen tussen de drie initiatieven. Bij de promotiebeurs en de PLG's worden leraren voor een bepaalde periode gefaciliteerd voor de eigen professionele ontwikkeling, wat kan leiden tot schoolontwikkeling. De beginnende leraren in het Onderwijstraineeship en Eerst de Klas starten met een baan waarbij opleiding en werk vanaf de start een geïntegreerd geheel is. Wanneer leraren deelname aan een initiatief als iets 'erbij' ervaren -en niet als geïntegreerd met hun dagelijkse praktijk-, kan dit consequenties hebben voor de professionele ruimte die ervaren en benut wordt. De vraag is dan natuurlijk ook of en op welke manier dat gebeurt, hoe dit zich verhoudt tot de leercultuur op scholen en welke belemmerende en bevorderende factoren daarbij door leraren en schoolleiders ervaren worden. Deze overeenkomsten en verschillen maken het interessant om te onderzoeken hoe

professionele ruimte in relatie tot professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling zich manifesteert in deze initiatieven.

Wij denken dat het beantwoorden van dergelijke vragen in een grotendeels kwalitatief onderzoek van waarde is voor toekomstig beleid, omdat de uitwerkingen van de bovengenoemde initiatieven in de praktijk vaak dynamischer en complexer is dan bij invoering gedacht en niet in experimentele settings onderzocht kan worden. Een experimentele setting zou vragen om matching en randomisering van zowel leraren als scholen. Interviews bieden de mogelijkheid tot meer diepgang en detail. Door open te staan voor niet-geanticipeerde informatie en daarop door te vragen, krijgen we meer zicht op waarom iets werkt of niet. Of zoals Herrick en Sarewits het stellen: “the policy context does not accommodate the luxury of a bounded or disciplinary perspective, this context demands a more integrative view” (2000, pg. 318). Vanuit de gedachte dat professionele ruimte van leraren niet zonder meer leidt tot professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling, en dat tegelijkertijd die professionele ruimte wel cruciaal is, wordt in dit rapport de volgende onderzoeksvraag beantwoord:

“Welke invloed heeft professionele ruimte op professionele ontwikkeling van leraren en op schoolontwikkeling in de context van drie professionaliseringsinitiatieven?”

1. Wat zijn opvattingen van leraren over professionele ruimte en op welke wijze ervaren en benutten leraren deze ruimte?
2. Welke factoren bevorderen dan wel belemmeren professionele ruimte van leraren binnen schoolorganisaties?
3. Hoe percipiëren leraren en schoolleiders professionele ontwikkeling van leraren in de professionaliseringsinitiatieven?
4. Hoe percipiëren leraren en schoolleiders schoolontwikkeling op basis van de professionaliseringsinitiatieven?
5. Wat zijn de overeenkomsten en verschillen in de antwoorden van leraren en schoolleiders in de verschillende professionaliseringsinitiatieven?

Deze vijf deelvragen hebben als doel de hoofdvraag gezamenlijk te beantwoorden. Tegelijkertijd geven deze vijf deelvragen richting aan de vier deelrapporten, waarin elk afzonderlijk een specifieke focus is gekozen. In deelrapport 1 staan de opvattingen van leraren en schoolleiders centraal over het optimaal inrichten en benutten van professionele ruimte in scholen (Zwart et al, 2017). In deelproject 2 staat de professionele ruimte van leraren die in een PLG participeren centraal (Schaap et al, 2017). Voor deelproject 3 Eerst de Klas / Onderwijstrainees (Meirink et al, 2017) en deelproject 4 over de promotiebeurs geldt hetzelfde (Oolbekkink-Marchand et al, 2017). Vanwege het specifieke karakter

van ieder beleidsinitiatief zoals eerder beschreven, zijn in deelproject 2, 3 en 4 soms andere accenten gelegd. In deze rapportage staat deelproject 4 centraal.

2. Beleidsachtergrond Promotiebeurs voor Leraren

De promotiebeurs beoogt leraren de kans te geven om promotieonderzoek te combineren met hun baan als leraar. Sinds 2011 is er de mogelijkheid voor leraren in het primair, voortgezet, middelbaar beroeps-, hoger beroeps- en speciaal onderwijs om een promotiebeurs aan te vragen. Leraren kunnen zelf een aanvraag doen voor een promotiebeurs. Het onderwerp van dit promotieonderzoek kunnen zij zelf bepalen en kan vakinhoudelijk of meer vakdidactisch gericht zijn. Dit zorgt voor een grote diversiteit aan onderwerpen waarop leraren promoveren, zoals het ontstaan van de monarchie onder Augustus, de effecten van beoordelen op de motivatie van leerlingen voor lichamelijke opvoeding en de rol van muziek bij het begrijpen van een tekst. Sinds 2012 wordt er bij de toewijzing van een promotiebeurs expliciet gekeken naar de potentiële meerwaarde van het promotieonderzoek voor de eigen onderwijspraktijk van de leraar en voor het onderwijs in bredere zin. Leraren moeten hier in de aanvraag expliciet op ingaan.

Alle leraren die een promotiebeurs toegekend krijgen, ontvangen gedurende vier jaar een gedeeltelijke vrijstelling (met een maximum van 0,4 fte) van hun onderwijstaken om aan hun promotieonderzoek te kunnen werken. Sinds 2016 kunnen leraren een promotietraject voor een periode van vijf jaar in totaal aanvragen zodat zij meer ruimte hebben om hun promotietraject goed af te ronden. Ook leraren die voor die tijd met hun promotieonderzoek gestart waren, kunnen een extra jaar aanvragen met terugwerkende kracht. Na afloop van hun promotieonderzoek moeten leraren ten minste twee jaar werkzaam blijven aan een door de Minister van OCW of de Minister van EZ bekostigde onderwijsinstelling².

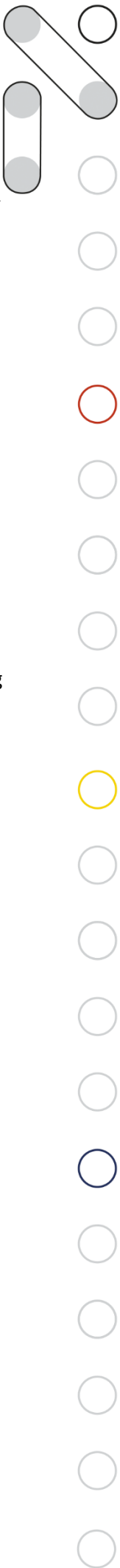
Het doel van de promotiebeurs is om het aantal gepromoveerde leraren te vergroten. “Een groter aantal gepromoveerde leraren voor de klas verhoogt de kwaliteit van het onderwijs en versterkt de aansluiting tussen universiteiten en scholen. De opgedane kennis en onderzoekservaring komt direct ten goede aan de onderwijspraktijk”³. Vergelijkbare initiatieven om promotieonderzoek voor docenten mogelijk te maken in Nederland zijn Dudoc-A⁴ en Dudoc-B⁵. Leraren krijgen hiermee ruimte om zich te professionaliseren als leraar en bij te dragen aan schoolontwikkeling. Doel van dit

² Call for Proposals Promotiebeurs: <file:///C:/Users/U543174/Downloads/Call+for+Proposals+PvL+2016-2+NED.pdf>

³ Call for Proposals Promotiebeurs: <file:///C:/Users/U543174/Downloads/Call+for+Proposals+PvL+2016-2+NED.pdf>

⁴ <https://vakdidactiekgw.nl/dudoc-alfa/>

⁵ <http://www.dudocnetwerk.nl/>

onderzoek is na te gaan in hoeverre leraren met een promotiebeurs deze professionele ruimte ook werkelijk ervaren en benutten en welke persoonlijke en contextuele factoren hierop van invloed zijn. We richten ons in dit onderzoek alleen op leraren uit het voortgezet onderwijs die in de periode 2011 t/m 2014 een promotiebeurs hebben ontvangen.

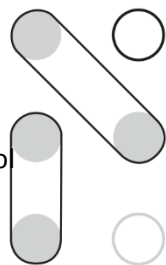
3. Theoretische achtergrond Onderzoek door Leraren

In dit onderzoek veronderstellen we dat de mate van professionele ruimte die leraren ervaren en benutten gerelateerd is aan de professionele ontwikkeling van de leraar en aan schoolontwikkeling. Uit eerder onderzoek blijkt dat leraren in het voortgezet onderwijs professionaliseren door het doen van praktijkgericht onderzoek of promotieonderzoek op school (Bakx, et al., 2014; Meijer, et al., 2010; Oolbekkink-Marchand, et al., 2014; Cajkler, et al., 2014). Leraren geven bijvoorbeeld aan dat zij meer kennis hebben opgedaan over onderzoek doen op zich en over het onderwerp van hun onderzoek, maar ook dat zij bijvoorbeeld hebben geëxperimenteerd met andere werkvormen in de klas. Uit deze studies blijkt echter ook dat de implicaties van leraaronderzoek voor schoolontwikkeling tot nog toe beperkt blijven.

In dit onderzoek richten we ons op leraren die promotieonderzoek doen en die hiervoor ruimte krijgen in de vorm van een promotiebeurs. We veronderstellen dat leraren met een promotiebeurs kunnen verschillen in de mate waarin zij ook daadwerkelijk ruimte ervaren om aan hun promotieonderzoek te werken. Hierbij nemen we aan dat ervaren professionele ruimte van leraren ontstaat in interactie tussen persoonlijke factoren van de leraar en contextuele factoren uit de omgeving waarin hij/zij werkzaam is. We gaan er ook vanuit dat deze ruimte dynamisch is en kan veranderen in de tijd. In de specifieke context van de promotiebeurs krijgen leraren ruimte om onderwijs en onderzoek te combineren. Bakx, Bakker en Beijaard (2014) spreken in dit verband over twee verschillende praktijken of Communities of Practice (CoP) waarbinnen leraren functioneren. Beide CoP's hebben hun eigen geschiedenis, regels, gewoonten, etc. De vraag is hoe leraren met deze verschillende 'werelden' omgaan of welke inspanningen zij moeten plegen wanneer ze met grenzen te maken krijgen.

Welke bevorderende persoonlijke factoren van belang zijn voor het combineren van onderwijs en onderzoek is beperkt onderzocht. We veronderstellen in navolging van Vrijnse-De Corte (2012) en Worrall (2004) dat motivatie voor het doen van onderzoek een belangrijke rol speelt bij het succesvol combineren van onderzoek en onderwijs. Worrall (2004) wijst met name ook op het belang van de 'persoonlijke biografie', de ervaringen die je als leraar hebt opgedaan in het verleden, bijvoorbeeld contacten met andere leraren, die aanleiding zijn om met onderzoek bezig te zijn en te blijven.

Welke bevorderende factoren met name binnen een schoolomgeving van belang zijn om succesvol onderwijs en promotieonderzoek te combineren is eveneens niet uitgebreid onderzocht. Uit het onderzoek van Bakx et al. (2014) komen eerste indicaties van relevante cultuuraspecten naar voren, namelijk “interesse in onderzoek, ruimte voor het uitproberen van nieuwe dingen, belang van groei en professionalisering van leraren, voorkomen van isolement van de onderzoekende leraar, faciliteren en ruimte geven” (p.11). In een uitgebreide reviewstudie van Admiraal, Smit en Zwart (2013) naar de aard en betekenis van onderzoek door leraren naar hun eigen onderwijspraktijk worden ook aanbevelingen gedaan die betrekking hebben op de schoolomgeving, namelijk ‘samen met anderen’ en ‘ondersteunend leer/werkklimaat’. ‘Samen met anderen’ duidt op het belang van samenwerking met collega’s binnen en buiten de school rondom onderzoek, en ook met leerlingen. De aanbeveling ‘ondersteunend leer/werkklimaat’ heeft betrekking op leiderschap (betrokkenheid vanuit de schoolleiding), organisatiestructuur (invloed hebben op beleid, vrij roostering lessen) en organisatiecultuur (wederzijds vertrouwen, gedeelde verantwoordelijkheid voor leren).

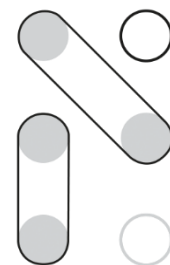
Naast factoren binnen onderwijsomgevingen veronderstellen we ook dat het onderwerp van onderzoek een rol speelt bij het combineren van onderwijs en onderzoek en de mogelijke impact daarvan op professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling. Admiraal et al., (2013) stellen dat als leraaronderzoek een bijdrage wil leveren aan professionalisering van leraren, het onderwerp van onderzoek direct moet aansluiten bij de eigen onderwijspraktijk. Het onderwerp dat leraren bestuderen kan dus consequenties hebben voor de manier waarop zij onderwijs en onderzoek aan elkaar verbinden, en uiteindelijk ook uitmaken voor de impact op professionele ontwikkeling of schoolontwikkeling.

Op basis van het doel van het onderzoek en het beschreven theoretische kader hebben we de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

Op welke manier ervaren en benutten leraren professionele ruimte in hun promotietraject om zichzelf te professionaliseren en schoolontwikkeling te bevorderen?

- (1) Hoe kan de ervaren en benutte professionele ruimte van leraren met een promotiebeurs omschreven worden?
- (2) Welke rol spelen persoonlijke en contextuele factoren bij het ervaren en benutten van professionele ruimte van leraren met een promotiebeurs?
- (3) Welke invloed heeft het benutten van professionele ruimte op professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling?

4. Methode en Data-analyse

4.1 Design

Om het dynamische karakter van professionele ruimte en de gepercipieerde impact op professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling te kunnen onderzoeken, kozen we in dit onderzoeksproject voor een kleinschalige, kwalitatieve onderzoeksopzet. Dit onderzoeksproject kan gekenmerkt worden als een 'collective case study design' (Stake, 1995) waarbij de nadruk wordt gelegd op het in kaart brengen van bepaalde concepten, in dit geval professionele ruimte. Tevens kozen we voor een longitudinale benadering. Gedurende een periode van een jaar (april 2015 – mei 2016) zijn met behulp van digitale logboeken en interviews data verzameld over de (impact van) ervaren en benutte professionele ruimte van docenten, en de rol die persoonlijke en contextuele factoren daarbij spelen. Tevens zijn interviews gehouden met de schoolleiders van de promoverende leraren met als doel meer inzicht te krijgen in de rol van de schoolcontext bij het ervaren en benutten van professionele ruimte.

4.2 Deelnemers

Voor dit onderzoek zijn in het voorjaar van 2015 alle 56 leraren met een promotiebeurs in het voortgezet onderwijs benaderd. Uiteindelijk waren 20 leraren bereid om deel te nemen aan het onderzoek. De non-respons had met name te maken met het gebrek aan tijd dat leraren ervoeren. Voor het verkrijgen van een rijk databestand is binnen de groep deelnemende leraren echter voldoende variatie aanwezig, bijvoorbeeld in type onderzoek en duur promotietraject (zie Tabel 1). Van deze 20 leraren hebben 17 leraren deelgenomen aan beide interviews. Van de 3 docenten die zijn uitgevallen konden 2 docenten om redenen van persoonlijke aard niet meedoen aan het tweede interview en 1 docent had het promotietraject al volledig afgerond.

Alle schoolleiders van de participerende leraren werden in het voorjaar van 2016 benaderd om deel te nemen aan het onderzoek. Van deze schoolleiders waren er 15 bereid te participeren. Het betrof in alle gevallen de verantwoordelijke schoolleider, dus degene die ook formeel zijn of haar handtekening heeft gezet onder de promotiebeurs van de betreffende leraar (zie Tabel 1 voor een overzicht van de deelnemende leraren en schoolleiders).

Tabel 1 Overzicht Deelnemende Leraren en Schoolleiders

Duur Promoz	Leraar	Aard onderzoek	Schoolleider
0-1	Leraar 1	Vakinhoudelijk	
	Leraar 6	Vakdidactisch	ja
	Leraar 10	Vakdidactisch	Ja
	Leraar 13	Vakinhoudelijk	Ja
1-2	Leraar 3	Vakinhoudelijk	ja
	Leraar 4	Vakdidactisch	
	Leraar 12	Vakinhoudelijk	ja
	Leraar 17	Vakinhoudelijk	Ja
	Leraar 18	Vakinhoudelijk	ja
2-3	Leraar 2	Vakinhoudelijk	Ja
	Leraar 7	Vakinhoudelijk	ja
	Leraar 8	Vakinhoudelijk	ja
	Leraar 11	Vakinhoudelijk	
	Leraar 14	Vakdidactisch	ja
	Leraar 20	Vakdidactisch	ja
3-5	Leraar 5	Vakinhoudelijk	ja
	Leraar 9	Vakinhoudelijk	ja
	Leraar 16	Vakdidactisch	
	Leraar 15	Vakinhoudelijk	
	Leraar 19	vakinhoudelijk	ja

4.3 Dataverzameling

Om inzicht te krijgen in de ervaren en benutte professionele ruimte van leraren in de context van de promotiebeurs, de persoonlijke en contextuele factoren die daarbij een rol spelen, en de gepercipieerde impact op professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling, werden interviews afgenomen met zowel leraren en als hun schoolleiders. Daarnaast werd leraren gevraagd om gedurende het jaar driemaal een digitaal logboek in te vullen (zie Tabel 2 voor een overzicht). Door te kiezen voor kwalitatieve instrumenten werd beoogd recht te doen aan de rijkheid van de ervaren en benutte professionele ruimte van docenten. Voor de ontwikkeling van de interviewleidraad en het digitale logboek is overleg geweest met de andere deelprojecten (*Edk/Ots* en *professionele leergemeenschappen*) om zodoende de wijze van bevragen af te stemmen.

4.3.1 Semi-gestructureerde interviews leraren

Er zijn in totaal 17 docenten twee keer geïnterviewd: in april 2015 (startinterview) en mei 2016 (eindinterview). Van 3 docenten hebben we alleen de startinterviews. De centrale concepten van het onderzoek (ervaren en benutte professionele ruimte, persoonlijke en contextuele factoren, en gepercipieerde impact op professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling) zijn als uitgangspunt genomen voor het opstellen van de interviewleidraad voor het startinterview. Met behulp van deze leidraad zijn twee leraren geïnterviewd als pilot. Deze leraren waren ook bezig met een promotietraject, maar niet binnen de context van de promotiebeurs. Op basis van deze gesprekken is de interviewleidraad (licht) aangepast (zie bijlage 1).

Tijdens het eindinterview hebben we de lijn van het startinterview aangehouden. Daarbij hebben we voornamelijk gevraagd naar (a) mogelijke veranderingen gedurende het jaar ten aanzien van de centrale concepten van het onderzoek en (b) hetgeen heeft bijgedragen aan deze veranderingen (zie bijlage 2).

Alle interviews vonden plaats op school of op de universiteit waar de leraren werkten, en in een enkel geval bij de leraar thuis. De gespreksduur van de startinterviews varieerde van 45 tot 75 minuten, de gespreksduur van de eindinterviews varieerde van 30 tot 45 minuten. Alle interviews werden opgenomen en getranscribeerd.

4.3.2 Logboek leraren

Om inzicht te krijgen in mogelijke veranderingen betreffende de centrale concepten van het onderzoek, werd de docenten tevens gevraagd om gedurende het jaar driemaal een logboek in te vullen (okt-nov 2015, jan-feb 2016, mrt-apr 2016). Doel daarvan was om concrete voorbeelden te verzamelen van eventuele veranderingen. Om dat te realiseren werd docenten verzocht een concrete

situatie te beschrijven die weergeeft welke professionele ruimte zij op dat moment ervoeren om te werken aan hun professionele ontwikkeling of aan schoolontwikkeling.

De logboeken werden per e-mail naar de leraren verzonden. Het logboek bevatte richtlijnen om een concrete situatie uit te werken (zie bijlage 4). De docenten werden verzocht om het ingevulde logboek binnen twee weken terug te sturen. Het invullen van het logboek kostte de leraren gemiddeld 20-30 minuten. In totaal zijn 44 concrete situaties verzameld met een gemiddelde van 2.2 situaties per docent.

4.3.3 Semi-gestructureerde interviews schoolleiders

In mei 2016 werden de schoolleiders van de deelnemende leraren geïnterviewd. De schoolleiders werden deels bevraagd over dezelfde onderwerpen als de leraren, waarbij met name werd ingezoomd op de specifieke rol van de schoolleider bij het creëren van professionele ruimte voor leraren met een promotiebeurs. Het interview is eerst uitgeprobeerd bij een ervaren schoolleider. Op basis van dit gesprek werd geconstateerd dat de interviewleidraad niet aangepast hoefde te worden (zie bijlage 3).

De interviews vonden telefonisch plaats en duurden gemiddeld 20-30 minuten. Alle interviews werden opgenomen en getranscribeerd. In totaal zijn 15 schoolleiders geïnterviewd.

Tabel 2 Overzicht Dataverzameling

	April 2015	okt-nov 2015	Jan-feb 2016	Mrt-apr 2016	Mei 2016
Leraren	Startinterview	Digitaal logboek	Digitaal logboek	Digitaal logboek	Eindinterview
Schoolleiders					Interview

4.4 Data-analyse

Voor het analyseren van de data volgden we de volgende stapsgewijze procedure waarbij voortdurend sprake was van een nauwe samenwerking tussen de eerste twee auteurs van het deelrapport:

1. **Transcripties lezen.** De transcripties van de startinterviews met de leraren werden grondig gelezen gericht op de zes centrale concepten van het onderzoek, namelijk ervaren professionele ruimte, benutte professionele ruimte, persoonlijke factoren, contextuele factoren, gepercipieerde impact op professionele ontwikkeling en gepercipieerde impact op schoolontwikkeling.

2. **Data ordenen.** Vervolgens werd per leraar een 'case-ordered descriptive matrix' (Miles & Huberman, 2014) ontwikkeld waarvoor de centrale concepten van het onderzoek als uitgangspunt werden genomen. In de matrices werden samenvattingen van uitspraken opgenomen over professionele ruimte enerzijds en persoonlijke en contextuele factoren anderzijds, waarbij telkens ook naar gepercipieerde impact in termen van professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling werd gekeken. Hiertoe werden fragmenten geselecteerd waarin een verband werd gelegd tussen professionele ruimte, persoonlijke/contextuele factoren en gepercipieerde impact. De onderzoekers vatten deze fragmenten telkens samen waarbij consequent werd verwezen naar (regelnummers in) de transcripties (zie bijlage 5 voor een voorbeeld).
3. **Data coderen en categoriseren.** Vervolgens werd een categorieënsysteem ontwikkeld waarbij de zes centrale concepten van het onderzoek de hoofdcategorieën representeren. Daartoe zijn alle fragmenten die betrekking hadden op de centrale concepten 'ervaren professionele ruimte', 'benutte professionele ruimte', 'persoonlijke factoren' en 'contextuele factoren' gecodeerd volgens een proces van 'open coderen' (Corbin & Strauss, 2008). Bij het toewijzen van de gecodeerde fragmenten aan de hoofdcategorieën werd duidelijk dat de docenten niet spraken over het benutten van ruimte, maar meteen over de impact daarvan op professionele ontwikkeling of schoolontwikkeling. Ze spraken daarentegen wel over het creëren van ruimte. In het categorieënsysteem is de hoofdcategorie 'benutte professionele ruimte' daarom vervangen door 'gecreëerde professionele ruimte'. Door de codes per categorie met elkaar te vergelijken, zijn de gecodeerde fragmenten binnen deze vier hoofdcategorieën onderverdeeld in 19 subcategorieën. Voor het coderen van fragmenten die betrekking hadden op de concepten 'gepercipieerde impact op professionele ontwikkeling' en 'gepercipieerde impact op schoolontwikkeling' werd gebruik gemaakt van het raamwerk van Frost en Durrant (2002) (zie bijlage 6 voor een overzicht van hoofd- en subcategorieën).
4. **Toevoegen Transcriptie & Codering eindinterview.** De matrices werden vervolgens uitgebreid met de gegevens uit de eindinterviews van de leraren. Alleen expliciete veranderingen ten opzichte van de startinterviews werden toegevoegd en gecodeerd met behulp van het codeerschema, zoals ontwikkeld bij stap 3.
5. **Analyse relaties tussen concepten.** Vervolgens werd binnen alle matrices gezocht naar expliciete relaties tussen de ontwikkelde codes met betrekking tot ervaren/benutte professionele ruimte, impact op professionele ontwikkeling of schoolontwikkeling en persoonlijke en contextuele factoren die hierop van invloed zijn. We zochten hier met name naar uitspraken van leraren waarin codes met betrekking tot persoonlijke/contextuele factoren en ervaren/gecreëerde ruimte samen voorkwamen.

6. **Construeren Casusbeschrijving.** Op basis van de gecodeerde matrices werden twee cases geselecteerd waarin respectievelijk sprake was van veel en weinig ervaren professionele ruimte, en waarin de gepercipieerde impact op professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling varieerde. Op basis van de interviews met en logboeken van deze twee leraren, en de interviews met hun schoolleiders werden vervolgens twee casusbeschrijvingen gemaakt met als doel meer inzicht te krijgen in de interacties tussen en veranderingen van de centrale concepten van het onderzoek gedurende een periode van een jaar.
7. **Analyse telefonische interviews schoolleiders**

Voor de analyse van de interviews met schoolleiders werden deels vergelijkbare stappen gezet. Ook hier werden de transcripties eerst grondig gelezen (vgl stap 1). In het geval van de schoolleiders werden de ontwikkelde categorieën met betrekking tot gepercipieerde impact eveneens gebruikt. Echter, werden categorieën toegevoegd met betrekking tot de rol van de schoolleider bij professionele ruimte. Vervolgens werden met behulp van deze categorieën de interviews met de schoolleiders gecodeerd (stap 3). In een overzichtsmatrix zijn de codes per schoolleider inclusief kerncitaten samengebracht om zo de verschillen en overeenkomsten tussen de schoolleiders te kunnen analyseren. Om inzicht te krijgen in de samenhang tussen de percepties van professionele ruimte en impact van de schoolleiders en de leraren met een promotiebeurs, zijn de gegevens van beiden vergeleken vanuit de matrices.
8. **Borging kwaliteit.** De kwaliteit van de analyses werd geborgd doordat de onderzoekers alle stappen in nauw overleg uitvoerden. Het ordenen van de data in de matrices en de ontwikkeling van het categorieënsysteem werd gezamenlijk gedaan, waarna afzonderlijk een aantal transcripties werden geordend en gecodeerd. Alle gecodeerde matrices werden ter controle aan elkaar voorgelegd, en indien verschil van inzicht naar voren kwam, werd gediscussieerd tot consensus bereikt werd (Miles et al., 2014). Daarnaast wordt de interne validiteit van de resultaten gedemonstreerd door het toevoegen van representatieve quotes van de deelnemers in het resultatenhoofdstuk (Maso & Smaling, 1998). De quotes uit de digitale logboeken worden hoofdzakelijk gebruikt om veranderingen in de centrale concepten van het onderzoek gedurende het jaar te illustreren.

5. Resultaten

5.1 Ervaren en gecreëerde professionele ruimte van leraren

De analyses lieten zien dat de ervaren professionele ruimte kon worden ondergebracht in drie subcategorieën en de gecreëerde professionele ruimte in twee subcategorieën (zie Tabel 3). Hoewel alle leraren aangaven dat ze een deel van de week waren vrijgesteld van het geven van onderwijs, ervoeren ze de ruimte om aan hun onderzoek te werken heel verschillend. Het voorbeeld in Tabel 3 laat zien dat drukke onderwijsperioden gevolgen hadden voor de ervaren ruimte van deze leraar. Andere leraren hadden daar veel minder last van.

Vrijwel alle leraren ervoeren ruimte voor professionele en onderwijsontwikkeling. Wel waren er grote verschillen tussen leraren in de grootte van die ervaren ruimte en de manier waarop die werd ingevuld. De leraar van het voorbeeld in Tabel 3 verbond haar onderzoek haast vanzelfsprekend met het onderwijs, vooral ook omdat haar onderzoek betrekking had op het verbeteren van het onderwijs. Voor leraren die een meer vakinhoudelijk thema hadden was die verbinding minder vanzelfsprekend.

Ook de ruimte die leraren ervoeren om met hun onderzoek bij te dragen aan schoolontwikkeling varieerde sterk. Een leraar organiseerde bijvoorbeeld samen met haar schoolleider een aantal ontbijtsessies voor collega's over het onderwerp van haar onderzoek. Andere leraren ervoeren helemaal geen ruimte om een bijdrage te leveren aan schoolontwikkeling. Sommigen gaven aan dat de ruimte daarvoor eerder was afgenomen sinds ze een promotiebeurs hadden.

Verder valt op dat het aantal fragmenten dat verwijst naar het creëren van ruimte voor onderzoek (8) lager is dan het aantal fragmenten dat betrekking heeft op het creëren van ruimte voor school- en onderwijsontwikkeling (15). Veel leraren gaven aan dat de relatie tussen hun onderzoek en school- en onderwijsontwikkeling niet vanzelfsprekend was; dat gold vooral voor leraren met een vakinhoudelijk onderzoeksthema (zie voorbeeld Tabel 3). Leraren moesten vaak moeite doen om ruimte te creëren voor school- en onderwijsontwikkeling. Dat gold veel minder voor onderzoek. Bijna alle leraren gaven aan die ruimte als een gegeven te beschouwen.

Tabel 3 Professionele ruimte van leraren met een promotiebeurs.

Hoofdcategorieën en aantal fragmenten	Subcategorieën en aantal fragmenten	Voorbeelden van fragmenten
Ervaren professionele ruimte (40) + 7⁶ De ruimte die leraren ervaren binnen de context van de promotiebeurs	Ruimte voor onderzoek (13) + 3 De ruimte die leraren ervaren om te werken aan hun promotieonderzoek	<i>“Ik probeer in ieder geval die donderdag en vrijdag open te houden voor mijn onderzoek. Maar dat lukt ook niet altijd even goed, bijvoorbeeld nu. De afgelopen maand, dat is dan het einde van het schooljaar, en dan zijn er toetsweken, en dan moet vrijwel direct alles nagekeken worden”</i> (leraar 18, startinterview)
	Ruimte voor professionele en onderwijsontwikkeling (16) + 2 De ruimte die leraren ervaren om te werken aan hun professionele ontwikkeling en de ontwikkeling van hun onderwijspraktijk	<i>“Ik denk dat die bij mij best wel groot is, omdat dus het onderzoek wat ik doe echt over onderwijs gaat. Dus ook als ik naar een congres ga, dan zoek ik dat ook uit op praktische toepassingen voor mij, voor in de lessen.”</i> (leraar 4, startinterview)
	Ruimte voor schoolontwikkeling (11) + 2 De ruimte die leraren ervaren om een bijdrage te leveren aan schoolontwikkeling	<i>“Ik denk dat mijn onderzoek zich daar ook niet zo goed voor leent, omdat als je een heel vakdidactisch onderzoeksonderwerp hebt, dat het veel makkelijker is om iets bij te dragen aan de school in bredere zin. Dat is in mijn geval gewoon veel moeilijker.”</i> (leraar 3, startinterview)

⁶ Rode cijfers wijzen op de veranderingen in de interviews met de leraren na 1 jaar, deze worden nader besproken in paragraaf 5.4

Creëren professionele ruimte (23) + 9	Ruimte voor onderzoek (8) + 9	
De ruimte die leraren creëren binnen de context van de promotiebeurs	De ruimte die leraren creëren om te werken aan hun promotieonderzoek	<i>“Ik heb een aantal beleidsklussen losgelaten, daarvan heb ik gezegd: ik moet nu een aantal dingen kwijtraken omdat ik anders een te vol bord krijg. Ik wil echt ruimte ook hebben in mijn hoofd om hier naar te kijken.” (leraar 10, startinterview)</i>
	Ruimte voor school- en onderwijsontwikkeling (15)	
	De ruimte die leraren creëren om een bijdrage te leveren aan schoolontwikkeling en de ontwikkeling van hun onderwijspraktijk	<i>“Ik probeer daar wel mijn mondje te roeren op vergaderingen. Ik heb inmiddels zelf ook zitting genomen in het zogenaamde ERK-overleg. Dat is het Europese Referentiekader van de moderne talen.” (leraar 11, startinterview)</i>

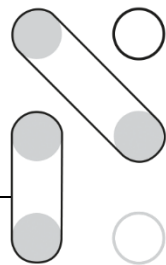
1.

5.2 Persoonlijke en contextuele factoren die een rol spelen bij professionele ruimte

Uit de analyses kwam naar voren dat persoonlijke factoren konden worden ondergebracht in acht en contextuele factoren in zes subcategorieën (zie Tabel 4). Met betrekking tot het aantal fragmenten per categorie lijken persoonlijke en contextuele factoren in gelijke mate een rol te spelen bij de professionele ruimte van leraren. Binnen de hoofdcategorie persoonlijke factoren wordt duidelijk dat leraren varieerden in hun motieven om een promotiebeurs aan te vragen. Wat opvalt is dat relatief weinig motieven betrekking hadden op professionele en onderwijsontwikkeling (7 fragmenten). Daarnaast valt op dat veel leraren de *intentie* hadden om zich door middel van het onderzoek professioneel te ontwikkelen en een bijdrage te leveren aan onderwijsontwikkeling (16 fragmenten). Dat gold in iets mindere mate voor schoolontwikkeling (10 fragmenten).

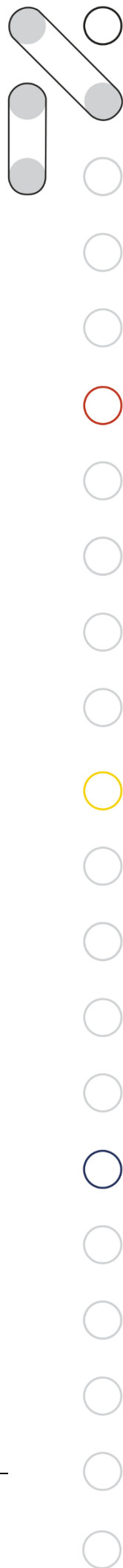
Binnen de hoofdcategorie contextuele factoren valt op dat de meeste fragmenten betrekking hebben op de omgeving van de school; het zijn vooral de actieve bijdrage van de schoolleiding (17 fragmenten), de leercultuur op school (16 fragmenten) en de interesse en betrokkenheid van collega-leraren (19 fragmenten) die gerelateerd zijn aan het ervaren van professionele ruimte. Een voorbeeld hiervan *“Ze stoppen me ook overal in, [...] bijvoorbeeld in een commissie cultuur, over wat de cultuur is van de school. Dat soort dingen, daar word je, word ik dan vaker voor gevraagd”* (leraar 4, startinterview). Zodra leraren binnen de school belangstelling ervaren voor hun onderzoek zijn ze sneller geneigd om met hun onderzoek bij te dragen aan bijvoorbeeld schoolontwikkeling. Die neiging lijkt bovendien te worden versterkt door een cultuur van samen leren en door de acties van de schoolleiding om professionele ruimte te creëren voor leraren met een promotiebeurs. Het omgekeerde lijkt ook te gelden: zodra leraren die belangstelling vanuit de schoolleiding en collega-leraren niet ervaren, zijn ze ook minder geneigd om een bijdrage te leveren aan schoolontwikkeling.

Tabel 4 Factoren die de professionele ruimte van leraren met een promotiebeurs beïnvloeden

Hoofdcategorieën en aantal fragmenten	Subcategorieën en aantal fragmenten	Voorbeelden van fragmenten
Persoonlijke factoren (75) + 30⁷ Persoonlijke factoren die de professionele ruimte van leraren met een promotiebeurs beïnvloeden	Motief: graag onderzoek doen/promoveren (8)	<i>"Ik wilde graag door met het onderzoek wat ik al deed tijdens mijn master. Mijn primaire drijfveer is niet: ik wil het onderwijs verbeteren, en dus ga ik een leraren promotiebeurs doen. Nee, ik wil gewoon zelf, ik wil iets onderzoeken wat ik interessant vind."</i> (docent 1, startinterview)
	Motief: nieuwe impuls/afwisseling in werk (5) De behoefte aan een nieuwe impuls in hun werk en/of het zoeken daarin naar meer afwisseling als motief voor het aanvragen van een promotiebeurs	<i>"Ik had wel heel duidelijk een nieuwe impuls nodig. In mijn schoolcarrière heb ik bepaalde keuzes moeten maken, of onder druk van school heb ik keuzes gemaakt waar ik achteraf soms wel spijt van heb."</i> (docent 5, startinterview)
	Motief: professionele en onderwijsontwikkeling (7) + 7 De behoefte aan professionele en onderwijsontwikkeling als motief voor het aanvragen van een promotiebeurs	<i>"Ik heb altijd nagedacht over in welke functie moet ik functioneren om het onderwijs te kunnen verbeteren. [...] op welke stoel moet je zitten om dat te kunnen aanpakken."</i> (docent 6, startinterview)
	Professionele geschiedenis: onderzoek, ruimte en positie (7) De geschiedenis van leraren met betrekking tot het doen van onderzoek, hun professionele ruimte en de positie in de school	<i>"Ik had al data. Ik zat redelijk goed in de literatuur. Dat had ik tijdens die onderzoeksmaster al gedaan. [...]. Als ik dat niet had gedaan en ook nog echt aan het</i>

⁷ Rode cijfers wijzen op de veranderingen in de interviews met de leraren na 1 jaar, deze worden nader besproken in paragraaf 5.4

begin al die onderzoeksliteratuur moest doorlezen. Voor mijn eerste twee artikelen had ik gewoon al data. Anders had ik het niet in vier jaar gered.”
(docent 16, startinterview)

**Intentie tot professionele en
onderwijsontwikkeling (16) + 6**

Intenties van leraren om zich professioneel te ontwikkelen en een bijdrage te leveren aan onderwijsontwikkeling

“Ik heb voor mijn gevoel een onderwerp waar ik in de klas iets mee zou kunnen en waarmee ik als ik straks meer tijd heb ook zeker iets mee ga doen.” (docent 2, startinterview)

Intentie tot schoolontwikkeling (10) + 6

Intenties van leraren om een bijdrage te leveren aan schoolontwikkeling

“Wat ik heel graag zou willen, is dat er gekeken wordt naar integratie van vakken met elkaar. Dus op het moment dat ik zo’n website laat zien en die is in het Frans over wat de Griekse goden allemaal voor attributen bij zich hebben, dan zou dat eigenlijk heel leuk zijn om daar ook samen met Frans iets over te organiseren.” (docent 8, startinterview)

**Verantwoordelijkheidsgevoel/plichtsbesef (6)
+ 3**

Het verantwoordelijkheidsgevoel en plichtsbesef van leraren om bij te dragen aan school- en onderwijsontwikkeling

“Ik coördineer het nieuwe vak Wetenschapsoriëntatie. [Ik] vond dat het bij mijn taak als promovendus paste om een vak als Wetenschapsoriëntatie op de kaart te zetten, waar leerlingen academische vaardigheden leren.” (docent 19, startinterview)

Betrokkenheid (16) + 8

De mate van betrokkenheid die leraren vanuit hun onderzoek ervaren bij de ontwikkeling van de school en het onderwijs

"Ik deed heel veel in die school. En toen ik dit ging starten moest ik gewoon echt de keuze maken [...], je hebt natuurlijk ook nog een privéleven, dus ja, toen heb ik eigenlijk gezegd, ik wil alleen maar de lessen draaien. De dingen die puur noodzakelijk en voor de rest alles weg." (docent 15, startinterview)

Contextuele factoren (75) + 23

Omgevingsfactoren die de professionele ruimte van leraren met een promotiebeurs beïnvloeden

Werkdruk/tijd (9) + 4

De tijdsdruk die leraren ervaren bij het combineren van onderwijs en onderzoek en de mogelijke consequenties daarvan

"Dat is ook voor een deel dat er gewoon ontzettend veel op je afkomt en je kunt niet alles doen. En dan maak je keuzes en het afgelopen jaar was het vooral van, oké, ik draai m'n lessen af, ik doe precies wat ik moet doen en daar houdt het op. Maar ik wil eigenlijk wel meer." (docent 14, startinterview)

Schoolleiding: belangstelling voor onderzoek (9) + 3

De getoonde belangstelling van de schoolleiding voor het promotieonderzoek van leraren

"Er is nogal wat concurrentie in het onderwijs. Er zit hier een gymnasium vlakbij. Je trekt toch een beetje dezelfde leerlingen aan. Je zou dat een beetje naar buiten toe kunnen vertalen. [...]. Er is niets mee gedaan." (docent 2, startinterview)

Schoolleiding: actieve bijdrage (17) + 3

De actieve bijdrage van de schoolleiding aan de professionele ruimte van leraren

"Ze stoppen me ook overal in, [...]bijvoorbeeld in een commissie cultuur, over wat de cultuur is van de school. Dat soort dingen, daar word je, word ik dan vaker voor gevraagd." (docent 4, startinterview)

Leercultuur school/sectie (16) + 3

De gerichtheid van schoolleiding en collega-docenten op leren en professionalisering

“Wij praten graag over onderwijs. En we zijn echt geïnteresseerd in elkaar. Ik zou mij nooit profileren als voorloper. Ik heb een collega heb die nu bijvoorbeeld flipping the classroom uitprobeert, die ga ik echt proberen te bevragen. Want ik weet dat hij het andersom ook doet.” (docent 10, startinterview)

Interesse en betrokkenheid collega-docenten (19) + 3

De betrokkenheid van collega-docenten voor het promotieonderzoek

“Ik had vier vwo klassen, want het moet zo homogeen mogelijk. Maar ik had een paar collega’s die het heel leuk vinden en die mij daarin wilden helpen.” (docent 20, startinterview)

Universiteit (als werkplek) (5) + 7

De beleving van leraren van de universiteit als werkplek

“Dat vind ik wel jammer, want dan hoor ik inderdaad wel van andere promovendi die dan in een onderzoeksgroep zitten, ja, dat lijkt me heerlijk. Want ik heb natuurlijk ook wel momenten dat ik denk van oh wat fantastisch. Dat ik iets vind en dat ik dat eigenlijk niet kan delen, omdat mensen dat niet snappen. Dus dat mis ik wel, ja.” (docent 7, startinterview)

De rol van de schoolleiding wordt door leraren als belangrijk gezien in relatie tot professionele ruimte. Uit de interviews met de schoolleiders komt naar voren dat zij in een aantal gevallen voor zichzelf geen duidelijke rol zien bij het creëren van professionele ruimte (5 fragmenten). In de overige gevallen benoemen schoolleiders een of meer van de volgende rollen ‘faciliteren’ (6 fragmenten), ‘ondersteunen/voeling houden’ (5 fragmenten) en ‘verbinden’ (5 fragmenten) (zie Tabel 4b in bijlage 7 voor omschrijving en voorbeeldfragmenten). Faciliteren gaat vooral over

afspraken rondom het promotietraject, maar ook over congresbezoek in het kader van het onderzoek of het vinden van middelen om een idee binnen de school verder te ontwikkelen. Een aantal schoolleiders geeft aan 'voeling' te willen houden met het traject door leraren regelmatig te spreken en te vragen naar de voortgang van hun onderzoek en hun welzijn. *"Nee, ik spreek (leraar) ook eens in de nou, twee maanden of zo en dat zijn momenten waarop hij gewoon bij mij binnenloopt. Het is niet heel erg gepland, maar dan spreken we er wel over, dus je hebt ook wel verschillende manieren om een voeling te houden met wat er ongeveer gebeurt"* (interview schoolleider leraar 10). De schoolleider ziet het soms ook als zijn/haar taak om samen met de leraar actief verbindingen te leggen tussen zijn/haar promotieonderzoek en schoolontwikkeling, bijvoorbeeld door leraren aan te moedigen hun expertise te delen met collega's. *"Dus als schoolleider heb ik daar wel wat verantwoordelijkheid om van die kennis hè, en die ervaringen die (leraar) opdoet, om daar gebruik van te maken. En die ook zichtbaar in de school te maken"* (interview schoolleider leraar 12).

5.3 Gepercipieerde impact op professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling

De analyses van de interviews met leraren en schoolleiders lieten zien dat de gepercipieerde impact van professionele ruimte op professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling kon worden ondergebracht in vier categorieën (zie Tabel 5 voor een overzicht van de categorieën die de gepercipieerde impact representeren, inclusief het aantal fragmenten per categorie). Veruit de meeste fragmenten hadden betrekking op de (inter)persoonlijke kennis en vaardigheden van leraren (45 fragmenten). Veel fragmenten verwezen naar toegenomen vakkennis en onderzoekskennis bij leraren. *"Ik krijg door dit, al was het alleen al door het feit dat je toegang hebt tot wetenschappelijke artikelen, enzovoorts... Je kunt zo ontzettend veel lezen over en te weten komen over wat er allemaal onderzocht wordt, uitgezocht wordt en, nou, daar leer ik waanzinnig veel van"* (leraar 20, startinterview).

Bijna alle leraren met een vakinhoudelijk onderzoeksthema gaven aan dat ze hun verworven onderzoekskennis gebruikten bij het begeleiden van leerlingen bij het maken van het profielwerkstuk. *"Ik vind het heel leuk om profielwerkstukken te begeleiden [...] Ik denk dat ik door dit traject, [...] dat ik die leerlingen daar wel goed in kan begeleiden"* (leraar 13, startinterview). Verder gaf een aantal van deze leraren aan dat ze weliswaar veel vakkennis verwierven, maar dat die lang niet altijd te gebruiken was in hun onderwijspraktijk; daarvoor was het onderzoeksthema te specifiek. *"Mijn eigen onderzoek is maar een heel klein radertje in het hele systeem van onderzoek naar evolutiebiologie. Dus het is niet zo dat ik, ik kan niet elke les over mijn onderzoek vertellen. Dat kan niet"* (leraar 1, startinterview).

Aanzienlijk minder fragmenten verwezen naar de impact op de school als organisatie (9 fragmenten) en het leren van leerlingen (7 fragmenten). De impact op de school als organisatie werd bijvoorbeeld door een schoolleider als volgt omschreven: *“Ik vind dat hij absoluut power heeft gegeven aan de noodzaak om wetenschapsoriëntatie beter op de kaart te zetten. [...] Dat doet die natuurlijk samen met nog een paar collega's, maar hij is zeker daar een motor in”* (interview schoolleider leraar 19).

Wat betreft de impact op het leren van leerlingen: die kwam hoofdzakelijk voor bij leraren met een vakdidactisch onderzoeksthema. *“Ik denk dat ik wel meer grip heb gekregen op wat voor leerprocessen er zich eigenlijk afspreken in die koppies, wat ze moeilijk vinden, wat ze goed kunnen. Dus die bril heb je wat meer op, een onderwijskundige bril in plaats van een vakbril.”* (leraar 16, startinterview).

Tabel 5 Gepercipieerde impact van professionele ruimte van leraren met een promotiebeurs

Categorieën en omschrijving	Aantal fragmenten docenten	Aantal fragmenten schoolleiders
Impact op de school als organisatie De impact van professionele ruimte op de cultuur en capaciteit van de school als organisatie	(9) + 4 ⁸	6
Impact op de onderwijspraktijk De impact van professionele ruimte op het handelen van leraren in de onderwijspraktijk	(25) + 10	4
Impact (op inter)persoonlijke capaciteit De impact van professionele ruimte op (inter)persoonlijke kennis en vaardigheden van leraren	(45) + 9	9
Impact op het leren van leerlingen De impact van professionele ruimte op het leren van leerlingen	(7) + 2	
Geen impact		3

⁸ Rode cijfers wijzen op de veranderingen in de interviews met de leraren na 1 jaar, deze worden nader besproken in paragraaf 5.4

5.4 Relaties tussen professionele ruimte en persoonlijke en contextuele factoren

Uit de data blijkt dat met name contextuele factoren samen voorkomen met het ervaren van ruimte voor onderzoek, professionele en onderwijsontwikkeling en schoolontwikkeling in de interviewdata, zie Tabel 6 waarin ook voorbeelden opgenomen zijn. Leraren geven bijvoorbeeld aan dat de schoolleider en de leercultuur op school maken dat zij professionele ruimte ervaren zowel gericht op hun onderzoek als op hun professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling. Leraar 6 zegt over het ervaren van professionele ruimte voor onderzoek “En dat gevoel krijg ik hier op school ook en ook van m’n rector, dat ze me willen ontlasten zodat ik me puur kan focussen (startinterview)”.

Als het gaat om het creëren van professionele ruimte, dan laten de data met name zien dat persoonlijke factoren zoals ‘betrokkenheid’ samen voorkomen met bijvoorbeeld ruimte onderzoek. In Bijlage 7 (Tabel 4a en 4b) geven we voorbeelden van het samen voorkomen van persoonlijke factoren en het creëren van ruimte in de interviewdata.

Tabel 6 Ervaren en Creëren Professionele Ruimte en relaties met persoonlijke en contextuele factoren

<i>Ervaren Professionele Ruimte voor...</i>	<i>Factoren</i>
(Categorieën en aantal fragmenten)	(Categorieën en aantal fragmenten)
Onderzoek (8)	Contextfactor (7) Persoonlijke factor (3)
Schoolontwikkeling (10)	Contextfactor (9) Persoonlijke factor (3)
professionele ontwikkeling & Schoolontwikkeling (3)	Contextfactor (2)
Creëren professionele ruimte voor..	Factoren
Onderzoek (3)	Contextfactor (2) Persoonlijke factor (1)
School- en onderwijsontwikkeling (5)	Persoonlijke factor (5)

5.5 Veranderingen na een jaar

5.5.1 Ervaren en gecreëerde professionele ruimte van leraren

Wat opvalt is dat leraren meer professionele ruimte zijn gaan creëren voor hun promotieonderzoek (zie Tabel 3, de rode cijfers geven veranderingen aan ten opzichte van het eerste interview). Aan het begin van het jaar gaven vrijwel alle leraren aan de ruimte voor hun promotieonderzoek als een gegeven te beschouwen; er werd toen vooral ruimte gecreëerd voor school- en onderwijsontwikkeling. Na een jaar gold het tegenovergestelde: er werd geen extra ruimte gecreëerd voor school- en onderwijsontwikkeling, maar wel voor onderzoek. *“Ik probeer nu om allerlei lezingen en studiemiddagen te bezoeken die over brede cultuur in de vroegmoderne tijd gaan. [...] Dus, ja, ik ben wel actiever bezig [...]. Ik zoek dat soort evenementen wel bewust op om een beetje feeling te krijgen met waar andere mensen mee bezig zijn in het onderzoeksgebied en wat die dan doen en hoe die dat doen”* (leraar 3, eindinterview). Dit komt ook terug in het logboek van bijvoorbeeld leraar 3 als hij schrijft: *“Mijn beleving van de geboden professionele ruimte is groot: de schoolleiding biedt mij alle kansen me professioneel te ontwikkelen. [...]Ik ben zelf degene die initiatief neemt voor het invullen van de ruimte, dit komt niet vanuit school, wat ik ook niet verwacht: ik weet immers wat ik wil. De ervaren professionele ruimte is gericht op mijn professionele ontwikkeling en niet op de ontwikkeling van de school”* (leraar 3, logboek 1). Het is duidelijk dat deze leraar vindt dat hij zelf initiatief moet nemen om met name tijd voor onderzoek te creëren.

Andere leraren gaven aan dat de tijd die ze aan hun onderzoek konden besteden onder druk kwam te staan als gevolg van hun onderwijstaken. Vooral tijdens toetsweken en de examenperiode kwamen sommige leraren weinig toe aan het doen van onderzoek. *“Ik merk wel van ja, het is altijd wel zo dat de school blijft voorgaan. Dus het is wel zo, als ik onderzoek doe, dan komen er altijd mailtjes van school tussendoor of dingen die ik voor school nog eventjes moet doen. [...] En dat vind ik wel jammer”* (leraar 7, eindinterview). Deze druk op het onderzoek komt ook terug in het logboek van bijvoorbeeld leraar 5 die schrijft: *“Het is de afgelopen week vrijwel altijd zo geweest dat er op mijn onderzoeksdagen schoolproblemen waren die snel opgelost moesten worden. [...] Veel les is niet erg, naast je onderzoek, maar veel zorg en geen uren voor ander schoolwerk, geeft veel stress”* (leraar 5, logboek 1) en in logboek 2 van deze leraar wordt gezegd: *“Ik voel voortdurend spanning tussen onderwijs en onderzoek. Ik heb gelukkig uitstel gekregen, maar mijn schoolwerk blijft mijn hoofd flink vullen. Met name het mentorwerk, vervanging zieke collega en nakijkwerk nemen veel aandacht in beslag”*.

Als reactie daarop lijken leraren de professionele ruimte voor hun onderzoek actiever te willen beschermen. *“Wat er verandert is, is dat je anders omgaat met je grenzen aangeven en keuzes maken. Want het systeem blijft toch, dat, leerlingen willen meer, de school wil meer, maar je hebt*

niet meer. Ja, het blijft. [...] ik ben er ook wel gewoon harder in geworden, van ik ben er dan niet, je zoekt het maar uit" (leraar 14, eindinterview). In het logboek schrijft deze leraar: "Het proces rondom de interviews geeft denk ik redelijk aan hoe ik die professionele ruimte heb ervaren. Eigenlijk gaat het hierbij vooral om de conflicterende planning van mijn onderzoek en mijn school (dus niet om personen)" (leraar 14, logboek 2). Hier wordt de spanning beschreven tussen onderwijs en onderzoek die er voor deze leraar toe leidt met name de onderzoeksruimte te willen beschermen.

Er werd daarentegen door de leraren geen extra ruimte gecreëerd voor school- en onderwijsontwikkeling; veel leraren ervoeren daar onvoldoende ruimte voor.

5.5.2 Persoonlijke en contextuele factoren die een rol spelen bij professionele ruimte

Als we kijken naar de persoonlijke en contextuele factoren die een rol spelen bij professionele ruimte valt op dat het aantal fragmenten dat betrekking heeft op de *intenties* van leraren om met hun onderzoek een bijdrage te leveren aan onderwijsontwikkeling en schoolontwikkeling gedurende het jaar is toegenomen (Zie Tabel 4, rode cijfers geven de veranderingen aan t.o.v. van het eerste interview). Veel leraren gaven aan het begin van het jaar aan dat ze graag wilden bijdragen aan onderwijsontwikkeling en schoolontwikkeling, maar dat ze daar onvoldoende ruimte voor ervoeren, bijvoorbeeld omdat ze met hun onderzoek midden in de fase van dataverzameling zaten. Aan het eind van het jaar ervoeren veel leraren hiervoor nog steeds weinig ruimte, hoewel ze die wel graag wilde hebben.

In overeenstemming met deze intenties van leraren is het aantal fragmenten dat verwijst naar de behoefte van leraren aan professionele en onderwijsontwikkeling als motief voor het doen van onderzoek toegenomen. Een aantal leraren gaf aan gedurende het jaar meer inzicht te hebben gekregen in de meerwaarde van hun onderzoek voor zichzelf als leraar en de onderwijspraktijk. "Het is eigenlijk gedetailleerder geworden. Er is meer invulling aan gekomen en vooral ook op metaniveau, zeg maar; het nadenken over onderwijs vanuit historisch perspectief waar ik ook veel meer mee in aanraking ben gekomen. Mijn onderwerp heeft weliswaar een heel specifieke inslag, maar wat ik ook helder wil krijgen, is de invloed die uitgaat van de persoon waar ik mij [in mijn onderzoek] speciaal op richt naar zijn leerlingen toe" (leraar 11, eindinterview). Deze leraar gaf in de logboeken ook met name aan het inhoudelijke gesprek over onderwijs op school te missen "Voor mijn bijdrage kreeg ik lof, er werd gesteld dat ik 'de lat hoog legde', ik stelde een norm, maar typisch is wederom dat een echte inhoudelijke discussie over wat het voorstelt, of het iets voorstelt, wat het zou kunnen betekenen voor de diverse aangesproken vakken, etc., uitblijft" (leraar 11, logboek 2).

Ook het aantal fragmenten dat betrekking heeft op de mate van betrokkenheid die leraren vanuit hun onderzoek ervaren bij de ontwikkeling van de school en het onderwijs is toegenomen; uit zeven

van de acht fragmenten blijkt dat de betrokkenheid van leraren hierbij is toegenomen. *“Die twee bezigheden zorgen er eigenlijk voor dat ik allebei de dingen leuker vind. Omdat ik, als ik de hele week zou lesgeven of vier dagen of een substantieel deel, zou ik het veel minder leuk vinden om te doen dan de twee dagen die ik nu voor de klas sta. Dus de lessen die ik nu geef, die geef ik bewuster”* (leraar 3, eindinterview).

Voor de motivatie en intentie van leraren om met hun onderzoek bij te dragen aan onderwijsontwikkeling en schoolontwikkeling lijkt de interesse en betrokkenheid van de schoolleiding en collega-leraren een voorwaarde te zijn. Als leraren die belangstelling niet ervoeren nam hun motivatie om hun onderzoek met anderen in de school te delen af. *“Het krijgt geen gevolg. Het landt dus niet. Dan denk je, ja, het heeft niet zo heel veel zin om daar tijd of energie in te steken als het ten eerste alleen maar vanuit mij komt, [...] er wordt geen vraag gesteld van, zou je daar iets in kunnen betekenen. En er komt geen vervolg voor”* (leraar 15, eindinterview). In logboek 2 van deze leraar komt dit ook terug *“Ik heb aangeboden om eventueel een rol te spelen in het aanbieden van bijvoorbeeld een lezing rondom mijn onderzoeksgebied. Hierop werd positief gereageerd, maar is tot op heden geen gehoor meer aan gegeven.”*

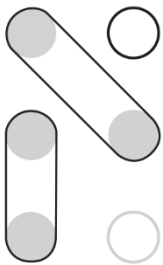
5.5.3 Gepercipieerde impact op professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling

Wat betreft de impact van ruimte op professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling zijn geen opvallende veranderingen geconstateerd.

5.5.4 Verschillen en overeenkomsten in de percepties van professionele ruimte van schoolleiders en leraren

In dit onderzoek zijn zowel leraren als hun schoolleiders bevraagd op de ervaren professionele ruimte voor onderzoek, eigen professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling. Een vergelijking tussen de resultaten van beide doelgroepen laat zien dat er vaak overeenstemming is tussen het perspectief van schoolleiders en leraren met een promotiebeurs met betrekking tot gepercipieerde professionele ruimte en de gepercipieerde impact op professionele ontwikkeling of schoolontwikkeling. Slechts in enkele gevallen hebben schoolleiders en leraren (deels) verschillende percepties.

In de gevallen waarin we verschillen vonden tussen schoolleider en leraar, bleek dat er geen of onvoldoende afstemming was met betrekking tot de professionele ruimte van de leraar. Leraren geven in die gevallen aan dat de schoolleider geen initiatief neemt om zich bijvoorbeeld op de hoogte te stellen van de voortgang van de leraar en/of de ervaren ruimte met de leraar te evalueren.

Schoolleiders willen op hun beurt wel ruimte bieden maar wachten op initiatief van de leraar of geven aan dat ze afspraken zouden moeten maken.

In een klein aantal van de gevallen vonden we ook verschillende percepties van impact op professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling. In al die gevallen gaven leraren aan impact op hun persoonlijke capaciteit en hun onderwijspraktijk te percipiëren. Dit werd echter niet opgemerkt door de schoolleiders, die soms ook expliciet aangaven onvoldoende op de hoogte te zijn van de ontwikkeling van leraren in dezen.

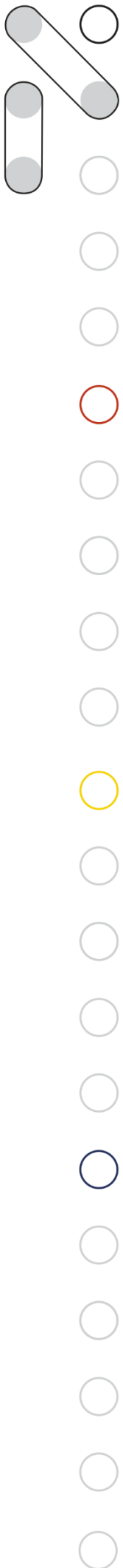
5.6 Casusbeschrijvingen: relaties tussen professionele ruimte, factoren en impact

Om meer inzicht te krijgen in de (veranderende) relaties tussen de ervaren en gecreëerde professionele ruimte van leraren, de persoonlijke en contextuele factoren die daarbij een rol spelen en de gepercipieerde impact op professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling gedurende een jaar, volgen hierna twee casussen van leraren waarin al deze elementen in samenhang worden beschreven. We hebben ervoor gekozen om twee casussen te beschrijven die (sterk) van elkaar verschillen in de mate van ervaren ruimte, en de gepercipieerde impact op professionele en schoolontwikkeling (zie bijlage 9).

Bart ervaart binnen het traject van de promotiebeurs ruimte om aan zijn onderzoek te werken, maar beperkt de mogelijkheid om bij te dragen aan schoolontwikkeling. Hierbij lijken zowel zijn eigen houding een rol te spelen (hij wil graag gevraagd worden) als de houding van de schoolleiding en zijn collega's. De schoolleider vindt hem weinig zichtbaar in de school, maar zoekt zelf ook contact met Bart over zijn onderzoek. De impact van zijn onderzoek blijft tot nu toe beperkt tot zijn eigen professionele ontwikkeling, met name op het gebied van persoonlijke capaciteit en lespraktijk. Uit de interviews en de logboeken blijkt wel dat hij plannen heeft om volgend jaar met een collega in een van zijn klassen inbreng te leveren vanuit zijn onderzoek.

Mark daarentegen ervaart binnen het traject van de promotiebeurs zowel ruimte om aan zijn onderzoek te werken als ruimte om zich te professionaliseren en bij te dragen aan schoolontwikkeling. Hij is iemand die hiertoe zelf het initiatief neemt. Het onderwerp van zijn promotieonderzoek ligt dichtbij zijn eigen onderwijs en is ook van belang voor zijn collega's. Het sluit bovendien aan bij de koers die de school wil varen. Mark heeft daarnaast frequent contact met de schoolleider over zijn onderzoek, de ingang is gemakkelijk aangezien hij zelf eerder ook actief betrokken was bij het beleid van de school. De impact van zijn onderzoek zowel op zijn eigen praktijk als op de praktijk van collega's en van de school is duidelijk zichtbaar.

Uit deze casussen wordt duidelijk dat zowel persoonlijke factoren (aard van de persoon, type onderzoek, professionele geschiedenis) als ook contextuele factoren (met name relatie met de schoolleider) een belangrijke rol spelen bij het ervaren en benutten van professionele ruimte in relatie tot professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling. In de casus van Bart die weinig ruimte ervaart om een bijdrage te leveren aan schoolontwikkeling, zien we dat hier zowel zijn eigen insteek als die van de schoolleiding maar ook zijn collega's een rol speelt. Zowel zijn eigen houding in combinatie met de structuur en cultuur op school leiden er voor hem tot dat hij beperkte ruimte ervaart. In het geval van Mark zien we juist dat zijn persoonlijke houding, de motieven voor zijn promotieonderzoek in combinatie met een goed contact met de schoolleiding ervoor zorgen dat hij veel ruimte ervaart voor schoolontwikkeling. Hier lijken juist de persoonlijke en de contextuele factoren elkaar te versterken.

6. Conclusie en Discussie

Met ons onderzoek beoogden we meer inzicht te krijgen in de ervaren professionele ruimte van leraren met een promotiebeurs. Uit de resultaten blijkt dat de ervaren ruimte van leraren in relatie tot onderzoek, professionele en onderwijsontwikkeling, en schoolontwikkeling varieert. Leraren ervaren ruimte voor onderzoek, maar in drukke onderwijsperioden is het lastig om deze ruimte te behouden. Verder ervaren vrijwel alle leraren ruimte voor professionele ontwikkeling, maar dit hangt mede samen met het onderwerp van promotieonderzoek dat hier meer of minder aanleiding toe geeft. Het meest sterk verschillen leraren in de ruimte om bij te dragen aan schoolontwikkeling. Het is dan ook begrijpelijk dat leraren spreken over het *creëren* van ruimte in relatie tot schoolontwikkeling. Gedurende het jaar treedt er een verandering op in de professionele ruimte, leraren geven aan dat ze met name meer professionele ruimte creëren voor hun onderzoek, aangezien deze ruimte vaak onder de druk komt te staan door hun onderwijstaken.

Persoonlijke factoren en contextfactoren lijken in gelijke mate invloed te hebben op professionele ruimte van leraren. Bij de persoonlijke factoren varieerden leraren met name in hun motieven om promotieonderzoek te doen. Als het gaat om de contextuele factoren valt op dat met name een actieve bijdrage van de schoolleiding, leercultuur op school en interesse van collega-leraren positief samenhangen met professionele ruimte. Na een jaar blijkt dat met name op persoonlijk vlak de intentie om bij te dragen aan schoolontwikkeling sterk is toegenomen en in aansluiting hierop is ook de behoefte aan professionele en onderwijsontwikkeling als motief voor promotieonderzoek sterk toegenomen. Leraren ervaren echter geen professionele ruimte om bij te dragen aan schoolontwikkeling. Voor deze motivatie en intentie om bij te dragen, lijkt de interesse en betrokkenheid van collega's een voorwaarde, als die niet werd ervaren nam de motivatie om onderzoek met anderen te delen af.

Als het gaat om de gepercipieerde impact van het promotieonderzoek volgens zowel leraren als schoolleiders, wordt duidelijk dat de impact op de persoonlijke capaciteit van leraren verreweg het grootst is, gevolgd door impact op de onderwijspraktijk, de school als organisatie en het leren van leerlingen. Voor wat betreft het leren van leerlingen wijzen de resultaten op een samenhang met een (vak)didactisch onderzoeksthema. Na een jaar is er in de gepercipieerde impact geen opvallende verandering geconstateerd.

De schoolleiders van deze leraren zijn bevraagd over de rol die zij voor zichzelf zien in relatie tot professionele ruimte voor leraren met een promotiebeurs. Uit de interviews blijkt dat sommigen voor zichzelf geen duidelijke rol zien. Anderen zien hun rol voornamelijk als faciliterend, het mogelijk maken van bijvoorbeeld congresbezoek of ondersteunend door met enige regelmaat te vragen aan

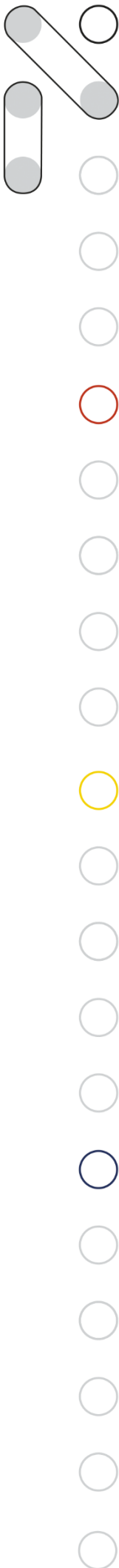
de leraar hoe het gaat. In een klein aantal gevallen vatten schoolleiders hun rol op als verbindend, door een relatie te leggen tussen onderzoek en schoolontwikkeling en hierover mee te denken.

Uit een vergelijking van de percepties van schoolleiders en leraren op professionele ruimte komt naar voren dat er voornamelijk overeenstemming is tussen beiden. In de gevallen waarin we verschillen vonden, was er spraken van geen of onvoldoende afstemming tussen schoolleider en leraar met betrekking tot professionele ruimte. Als er sprake was van verschillende percepties van impact, dan gaven leraren aan vooral impact op persoonlijke capaciteit en onderwijspraktijk te percipiëren terwijl schoolleiders hier dan geen inzicht in hadden en/of niet op de hoogte waren.

De casusbeschrijvingen tot slot illustreren de interacties tussen persoonlijke en contextuele factoren bij het ervaren en benutten van professionele ruimte. Uit beide casussen komt naar voren dat zowel de persoonlijke als de contextuele factoren interacteren en zo tot ervaren en benutten van professionele ruimte leiden. De interacties die we zagen wezen er in deze gevallen op dat persoonlijke en contextuele factoren elkaar versterkten waarbij in de casus van Bart de desinteresse vanuit de schoolleiding zijn eigen motivatie om bij te dragen uitdooft, terwijl in de casus van Mark zijn eigen motief om bij te dragen versterkt wordt door de actieve belangstelling vanuit de schoolleiding en de betrokkenheid van collega's.

De bevindingen uit dit onderzoek komen deels overeen met resultaten uit eerder onderzoek. Zo zien we dat leraren met een promotiebeurs voornamelijk impact zien op hun persoonlijke capaciteit en onderwijspraktijk en minder op schoolorganisatie. In eerder onderzoek van bijvoorbeeld Meijer et al. (2010) en Bakx et al. (2014) werden vergelijkbare resultaten gevonden. Ook de invloed van het onderwerp van onderzoek op de bijdrage aan professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling wordt duidelijk in dit onderzoek. In eerdere studies van bijvoorbeeld Admiraal et al. (2013) werd ook gewezen op de invloed van het onderzoeksonderwerp en het belang van een directe relatie van het onderzoeksonderwerp met de leraarspraktijk.

Op basis van dit onderzoek kunnen we de volgende suggesties voor vervolgonderzoek doen. Aangezien veel leraren *intenties* hebben om met hun onderzoek in de toekomst iets te gaan doen in de schoolpraktijk, zou het interessant zijn om leraren na afloop van hun promotie te volgen en te zien of deze intenties ook daadwerkelijk gerealiseerd worden. Verder blijft de koppeling aan schoolontwikkeling een complexe aangelegenheid; een onderzoek waarin op dit gebied gericht interventies worden gepleegd, bijvoorbeeld door de dialoog op school te bevorderen, zou nader inzicht kunnen opleveren over mogelijkheden en dilemma's die ervaren worden rondom het bijdragen aan schoolontwikkeling.

7. Aanbevelingen voor beleid

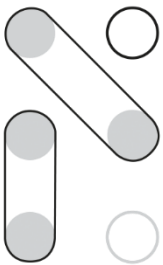
Op basis van de resultaten kunnen we aanbevelingen doen om de professionele ruimte van leraren die een promotiebeurs hebben te optimaliseren. We doelen hiermee op aanbevelingen om de professionele ontwikkeling van leraren verder te stimuleren en dit hand in hand te laten gaan met schoolontwikkeling. We richten ons hier met name tot beleidsmakers en schoolleiders.

Aanbevelingen voor beleidsmakers:

- Zorg ervoor dat schoolleiders bij de aanvraag geïnformeerd worden over en betrokken worden bij de promotiebeurs van hun leraar. Laat hen bijvoorbeeld meedenken over de potentiële opbrengsten van het onderzoek voor de school en schoolbeleid. Uit ons onderzoek blijkt dat schoolleiders vaak wel een handtekening hebben gezet maar hun rol bij het creëren van professionele ruimte voor de leraar met een beurs (nog) niet heel duidelijk zien en ook nog geen zicht hebben op de verbinding met schoolontwikkeling.
- Betrek schoolleiders bij de voortgangsrapportage als manier om ervoor te zorgen dat er vanuit de school niet alleen 'voeling' wordt gehouden met het traject maar er ook tussentijds gemonitord wordt op schoolontwikkeling. Uit ons onderzoek blijkt dat een heel aantal schoolleiders nog zoeken naar hun rol (onduidelijk) of deze zien als faciliterend of voeling houden met het individuele traject en minder als samen met de leraar verbinding leggen met schoolontwikkeling. Uit ons onderzoek blijkt ook dat een heel aantal schoolleiders leraren met een promotiebeurs niet of nauwelijks spreken in relatie tot de mogelijke opbrengsten voor schoolontwikkeling.

Aanbevelingen voor schoolleiders en leraren

- Overweeg als leraar in overleg met de schoolleider de doelen van het promotieonderzoek. Uit ons onderzoek blijkt dat met name leraren met een vakdidactisch onderzoek gemakkelijker relaties (kunnen) leggen met schoolontwikkeling dan leraren met een vakinhoudelijk onderzoek. Echter, een sectie die een vakinhoudelijke impuls nodig heeft kan ook gebaat zijn bij een meer vakinhoudelijk gerichte promotieonderzoek van een directe collega. Daarmee is het niet zo dat er niet ook verbanden mogelijk zijn op 'generieke onderzoeksvaardigheden' maar die worden lang niet altijd gelegd.
- Stem gezamenlijk de benodigde professionele ruimte van de leraar voor onderzoek en schoolontwikkeling gedurende het gehele onderzoekstraject af. Uit ons onderzoek blijkt dat er lang niet altijd sprake is van continue afstemming tussen schoolleiders en leraren. Een

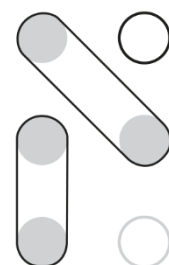

schoonleider kan in overleg met een leraar afspraken maken voor gesprekken waarin de ervaren professionele ruimte voor onderzoek, professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling aan de orde kan komen.

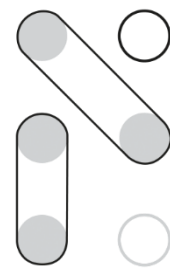
- Geef bekendheid aan het promotieonderzoek en de voortgang hiervan binnen de school en met name in de directe omgeving van de leraar. Uit ons onderzoek blijkt dat leraren met name professionele ruimte ervaren door contextfactoren zoals belangstelling van collega's en de schoolleiding. Dit motiveert hen mede om hun promotieonderzoek te verbinden met ontwikkelingen binnen de school. Dit kan bijvoorbeeld door leraren een podium geven op studiedagen of tijdens overleggen, of hen een rol te geven binnen professionalisering binnen de school.
- Laat schoolleiders met leraren de ruimte creëren om bij te dragen aan schoolontwikkeling. Uit ons onderzoek blijkt dat de intentie van leraren om een bijdrage te leveren aan schoolontwikkeling toeneemt gedurende het jaar maar dat zij niet de ruimte ervaren om hieraan een bijdrage te leveren. Laat dit gegeven aanleiding zijn om met regelmaat een gesprek tussen leraren en schoolleiders te plannen waarin deze intenties en wat ervoor nodig is om deze te realiseren te bespreken. Dit kan leraren wellicht aanmoedigen om vanuit hun promotieonderzoek een bijdrage te leveren aan schoolontwikkeling.

Referenties

- Admiraal, W., Kruiter, J., Lockhorst, D., Schenke, W., Sligte, H., Smit, W., Tigelaar, D., & Wit, W. de. (2016). Affordances of teacher professional learning in secondary schools. *Studies in Continuing Education, 38*, 281-298.
- Admiraal, W., Smit, B., & Zwart, R. (2013). *Academisch docentschap in het basis- en voortgezet onderwijs: Aard en betekenis van onderzoek van docenten naar hun onderwijspraktijk*. Leiden: ICLON.
- Akkerman, S. F., & Bakker, A. (2011). Boundary crossing and boundary objects. *Review of Educational Research, 81*, 132-169.
- Bakx, A., Bakker, A., & Beijaard, D. (2014). Promotieonderzoek door docenten om de kloof tussen onderzoeken onderwijspraktijk te verkleinen. *Pedagogische Studiën, 14*, 150-168.
- Cajkler, W., Wood, P., Norton, J., Pedder, D., & Xu, H. (2014). Teacher perspectives about lesson study in secondary school departments: a collaborative vehicle for professional learning and practice development. *Research Papers in Education, 30*(2), 192–213.
- Carson, J.B., Tesluk, P.E., & Marrone, J.A. (2007). Shared leadership in teams: in investigation of antecedent conditions and performance. *Academy of Management Journal, 50*, 1217-1234.
- Corbin J., & Strauss A. (2008). *Basics of qualitative research*. Sage, Thousand Oaks.
- De Brabander, C., & Martens, R.L. (2010). Motivatie in Leraar24. Ontwerp van een conceptueel kader. *Leraar24 rapportenreeks* (Vol.5). Heerlen: Ruud de moorcentrum – Open Universiteit.
- DeRue, D.S., & Ashford, S.J. (2010). Who will lead and who will follow? A social process of leadership identity construction in organizations. *Academy of Management Review, 35*, 627-647.
- Diepstraten, I., & Evers, A. T. (2012). *Docenten leren. Een overzichtsstudie naar de professionele ontwikkeling van docenten*. Rapport 40. Heerlen: Open Universiteit, LOOK.
- Ellström, E., Ekholm, B. and Ellström, P.E. (2008). Two types of learning environment: enabling and constraining a study of care work. *Journal of Workplace Learning, 20* (2), 84-97.
- Frost, D., & Durrant, J. (2002) Teachers as Leaders: exploring the impact of teacher-led development Work. *School Leadership and Management, 22*(2), pp. 143–161.
- Herrick, C., & Sarewitz, D. (2000). *Ex post evaluation: A more effective role for scientific assessments in environmental policy*. *Science Technology and Human Values, 25*(3), 309-331.
- Hoekstra, A. (2007). *Experienced teachers' informal learning in the workplace*. Proefschrift Universiteit Utrecht, Utrecht.
- Hoekstra, A., Korthagen, F., Brekelmans, M., Beijaard, D., & Imants, J. (2009). Experienced teachers'

- informal workplace learning and perceptions of workplace conditions. *Journal of Workplace Learning*, 21, 276 - 298.
- Hopkins, D., & Reynolds, D. (2001) The past, present and future of school improvement: towards the third age. *British Educational Research Journal*, 27, 459–44.
- Hulsbos, F., Andersen, J., Kessels, J., & Wassink, H. (2012). *Professionele ruimte en gespreid leiderschap*. Rapport 37. Heerlen: Ruud de Moorcentrum Open Universiteit.
- Hupe, P. (2009). De autonomie van de vakman (m/v). Over regeldruk en handelingsruimte. In T. Jansen, G. van den Brink, & J. Kole (Eds), *Beroepstrots, een ongekennde kracht*. Amsterdam: Boom.
- Imants, J., Wubbels, T., and Vermunt, J.D. (2013). Teachers' enactment of workplace conditions and their beliefs and attitudes toward reform. *Vocations and Learning*, 6, 323-346.
- Kessels, J. W. M. (2012). Leiderschapspraktijken in een professionele ruimte. Inaugurele Rede. Open Universiteit, Heerlen.
- Luttenberg, J., Imants, J., & Van Veen, K. (2013a). Reform as an ongoing positioning process: The positioning of a teacher in the context of reform. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 19(3), 293-310.
- Maso I., & Smaling A. (1998). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*. Boom: Amsterdam
- Meijer, P.C., Meirink, J. Lockhorst, D., & Oolbekkink, H. (2010). (Leren) onderzoeken door docenten in het voortgezet onderwijs. *Pedagogische studiën*, 87 (4):232–252.
- Meirink, J. A. (2007). *Individual teacher learning in a context of collaboration in teams*. Proefschrift Universiteit Leiden, Leiden.
- Meirink, J.A., Van der Want, A., Leeferink, H., Louws, M., Oolbekkink-Marchand, H.W., Schaap, H., Zuiker, I., Zwart, R.C. & Meijer, P.C. (2017). *Professionele ruimte van beginnende leraren in het kader van het OnderwijsTraineeship en Eerst de Klas*. Eindrapportage NRO Programmaraad voor Beleidsgericht Onderzoek Project 405-14-403.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2011). *Actieplan Leraar 2020. Leraar 2020 – een krachtig beroep!* Den Haag.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2013). *Begeleiding van beginnende leraren in het beroep. Raamplan voor regionaal te starten projecten*. Den Haag.
- Miles, M.B., Huberman, A.M., & Saldana, J. (2014). *Qualitative Data Analysis: a methods sourcebook*. Los Angeles/London: Sage Publications.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2013). *Begeleiding van beginnende Docenten in het beroep. Raamplan voor regionaal te starten projecten*. Den Haag.
- Oolbekkink-Marchand, H., Van der Steen, J., & Nijveldt, M. (2014). A study of the quality of

- practitioner research in secondary education: impact on teacher and school development. *Educational Action Research*, 22, 1-18.
- Onderwijsraad (2013). *Leraar zijn*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad (2016). *Een ander perspectief op professionele ruimte in het onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Pearce, C. L., & Conger, J. A. (2003). *Shared leadership: Reframing the hows and whys of leadership*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Poell, R. F., Van Dam, K., & Van den Berg, P. T. (2004). Organising learning in work contexts. *Applied Psychology: An International Review*, 53, 529-540.
- Potter, D., Reynolds, D., Chapman, C. (2002). School improvement for schools facing challenging circumstances: a review of research and practice. *School Leadership & Management*, 22(1), 243-26.
- Priestley, M., Biesta, G. & Robinson, S. (2015). Teacher agency: een ecologische kijk op het handelingsvermogen van leraren. In R. Kneyber & J. Evers (eds.), *Het Alternatief II: de ladder naar autonomie*. Culemborg: Uitgeverij Phronese.
- Schaap, H., Leeferink, H., Louws, M., Oolbakkink-Marchand, H.W., Meirink, J., Van der Want, A., Zuiker, I., Zwart, R.C., & Meijer, P.C. (2017). *Professionele ruimte van leraren in professionele leergemeenschappen*. Eindrapportage NRO Programmaraad voor Beleidsgericht Onderzoek Project 405-14-403 .
- Ten Have, K., Dorenbosch, L., Moonen, H., & Oeij, P. (2010). Management door vertrouwen: Naar zelfmanagement en innovatief gedrag. Hoofddorp: TNO.
- Vähäsantanen, K. (2015). Professional agency in the stream of change: Understanding educational change and teachers' professional identities. *Teaching and Teacher Education*, 47, 1-12.
- Van Veen, K., Zwart, R., Meirink, J., & Verloop, N. (2010). *Professionele ontwikkeling van leraren een reviewstudie naar effectieve kenmerken van professionaliseringsinitiatieven van leraren*. Universiteit Leiden, ICLON.
- Vrijnsen-De Corte, M. (2012). Researching the teacher-researcher : practice-based research in Dutch professional development schools. Proefschrift Technische Universiteit Eindhoven.
- Wartenbergh-Cras, F., Bendig-Jacobs, J., Van Casteren, W., & Kurver, B. (2013). *Professionele ruimte in het VO: eerste vervolgmeting*. ResearchNed, Heerlen.
- Worrall, N. (2004). Trying to build a research culture in a school: trying to find the right questions to ask. *Teacher Development* 8 (2-3), p.137-148.
- Zwart, R. C. (2007). *Teacher learning in a context of reciprocal peer coaching*. Proefschrift Radboud Universiteit, Nijmegen.

Zwart, R.C., Louws, M., Zuiker, I., Oolbekkink-Marchand, H. W., Leeferink, H., Schaap., Meirink, J.A., van der Want, A., & Meijer, P.C. (2017). *Professionele ruimte: Geen 'one size fits all'. Opvattingen van leraren en schoolleiders over het inrichten en benutten van professionele ruimte in scholen*. Eindrapportage NRO Programmaraad voor Beleidsgericht Onderzoek Project 405-14-403.

Bijlagen

Bijlage 1 Interviewprotocol Startinterview Leraren

Bijlage 2 Interviewprotocol eindinterview leraren

Bijlage 3 Interviewprotocol Schoolleiders

Bijlage 4 Instructies Logboek Leraren

Bijlage 5 Voorbeeld Matrix

Bijlage 6 Hoofd- en Subcategorieën

Bijlage 7 Uitgebreide Tabellen (4a t/m 4c)

Bijlage 8 Uitgebreide Tabel (5a)

Bijlage 9 Casusbeschrijvingen Bart en Mark

Bijlage 10 Blogs over Professionele Ruimte binnen de Promotiebeurs

Bijlage 1 Interviewprotocol Startinterview Leraren

‘Professionele ruimte van promoverende leraren’

Helma Oolbekkink en Han Leeferink

Mei 2015

Inleiding

Doel van het onderzoek: inzicht krijgen in de mate waarin het promotietraject bijdraagt aan professionele ruimte om te werken aan professionele ontwikkeling en/of schoolontwikkeling. Kort de positionering van dit interview in het totale onderzoek schetsen.

Wat is het belang ervan voor de praktijk: verbeteren van contexten om onderzoek en onderwijs met elkaar te verbinden; ontwikkelen van professionaliseringstrajecten die bijdragen aan zowel professionele ontwikkeling als schoolontwikkeling; ontwikkelen van kaders om professionele ruimte van leraren te vergroten en te benutten.

Interview bestaat uit drie delen:

- A) Thematiek van het onderzoek en motivatie van leraar
- B) Professionele ruimte in de context van het promotieonderzoek
- C) Invloed promotieonderzoek op professionele – en schoolontwikkeling

- Het interview duurt ongeveer 45 minuten
- Geluidsopname; vragen of daar bezwaar tegen is
- Met alle gegevens wordt vertrouwelijk omgegaan

A) Thematiek van het onderzoek en motivatie van leraar

Thematiek van het onderzoek

Kun je iets vertellen over het thema van je promotieonderzoek? Betreft het een vakinhoudelijk onderzoek? Of gaat het om een meer didactisch gericht onderzoek? Zijn er raakvlakken met de onderwijspraktijk? Waarom heb je voor dit onderwerp gekozen (overgang naar *motieven*)

Motieven om onderzoek te doen

Kun je iets vertellen over je motieven om een promotiebeurs aan te vragen? Wilde je graag onderzoek doen? Of wilde je graag promoveren? Of beide? In hoeverre hebben je motieven te maken met je persoonlijke en/of professionele *interesse* in het onderwerp, de behoefte om jezelf te

professionaliseren, het willen verbeteren van de *onderwijspraktijk* of het willen verbeteren van de *school* waar je werkt. In hoeverre zijn je motieven gedurende het onderzoek veranderd dan wel gelijk gebleven (*temporele*).

B) Professionele ruimte in de context van het promotietraject

Met professionele ruimte bedoelen we de ruimte die je krijgt, ervaart, benut en/of creëert om binnen de context van je promotieonderzoek te werken aan je professionele ontwikkelen en een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van de school waar je werkt.

Objectieve professionele ruimte

Kun je iets vertellen over mogelijke regels en afspraken die er zijn gemaakt rondom jouw promotieonderzoek. Zijn er afspraken gemaakt? Zo ja, welke? (je kunt denken aan beschikbare tijd, financiën, scholing, congresbezoek, onderwijstaken, opbrengsten voor de school, activiteiten in de school, de werkplek: school en/of universiteit, etc.) Heb je invloed gehad op die afspraken? Ben je er tevreden over? In hoeverre hebben de afspraken betrekking op jou als *vakleraar*? En in hoeverre op jou als *onderzoeker*? In hoeverre hebben de afspraken betrekking op de ontwikkeling van de *school*? (denk aan ontwikkelen/verbeteren van onderwijs, meerwaarde voor collega's, etc.)

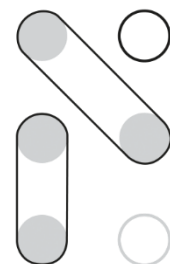
Werkplek (inclusief organisatie onderzoek)

Waar werk je aan het onderzoek? (school/universiteit/thuis) Licht eens toe. Hoe bevalt dat? Hoe is de begeleiding geregeld? Wie zijn er bij de begeleidingsgesprekken betrokken? In hoeverre is er sprake van communicatie tussen de school en de universiteit als het gaat om jouw onderzoek? Wat vindt je daarvan?

Ervaren professionele ruimte

In welke mate ervaar je ruimte om binnen de context van je promotietraject te werken aan je professionele ontwikkeling als vakleraar? Geef eens een voorbeeld. En in welke mate ervaar je ruimte om te werken aan je ontwikkeling als onderzoeker? Geef eens een voorbeeld. En in welke mate ervaar je ruimte om binnen de context van je promotietraject te werken aan de ontwikkeling van de school? (denk aan het ontwikkelen/verbeteren van onderwijs, meerwaarde voor collega's, beïnvloeden van onderwijsbeleid, het feit of collega's wel/niet openstaan voor jouw onderzoek, etc.). Zie je mogelijkheden om hieraan bij te dragen? Vind je dit van belang in het kader van je promotieonderzoek?

- Is de mate waarin je ruimte ervaart om binnen de context van je promotieonderzoek te werken aan je professionele ontwikkeling en/of schoolontwikkeling veranderd gedurende het promotietraject? (*temporele*)
- Wat in jezelf of in de omgeving (school/universiteit/persoonlijke omstandigheden) heeft bijgedragen aan deze ervaringen (*bevorderende of belemmerende factoren*)

Benutten/creëren professionele ruimte

Afhankelijk van de mate waarin de leraar professionele ruimte ervaart **doorvragen** naar het *benutten en/of creëren* van professionele ruimte. In hoeverre je onderneem je activiteiten om jezelf als vakleraar te ontwikkelen binnen de context van je promotieonderzoek? Welke activiteiten onderneem je zoal? Licht eens toe. In hoeverre onderneem je activiteiten om jezelf als onderzoeker te ontwikkelen? Geef eens een voorbeeld. Licht eens toe. In hoeverre onderneem je activiteiten om bij te dragen aan de ontwikkeling van de schoonl. *Doorvragen*: Praat je op school met anderen over je onderzoek? Waarom wel/niet? Zo ja, met wie praat je zoal? Waar praat je dan over? Geef eens een voorbeeld. Betrek je anderen in de school bij jouw onderzoek? Laat je collega's meedenken? Presenteer je je onderzoek wel eens op school?

- Is het type activiteiten dat je onderneemt veranderd gedurende het promotietraject? Geldt dit voor zowel activiteiten die bijdragen aan professionele ontwikkeling als activiteiten die bijdragen aan schoolontwikkeling? (*temporele*)
- Wat in jezelf of in de omgeving (school/universiteit/persoonlijke omstandigheden) heeft bijgedragen aan het feit dat je bepaalde activiteiten wel of niet onderneemt? (*bevorderende of belemmerende factoren*)

Professioneel zelfbeeld

Hoe zou jij jezelf als leraar omschrijven? In hoeverre zie jij jezelf ook als onderzoeker? In hoeverre is jouw professioneel zelfbeeld ook contextafhankelijk? (school versus universiteit) In hoeverre ervaar je spanningen tussen beide rollen? Is het professionele beeld dat jij van jezelf hebt veranderd gedurende het promotieonderzoek. Hoe komt dat? (*temporele*)

Relatie Onderzoek en Onderwijs

Vaak wordt gezegd dat het werken in een onderwijscontext en onderzoekscontext heel verschillend is. Hoe ervaar jij dat? Wat zijn de belangrijkste verschillen? Ervaar je bepaalde spanningen door het werken in beide contexten? In hoeverre zijn deze spanningen constructief of destructief? Voel je ruimte om de onderzoeksopbrengsten (theorie, empirische resultaten) te vertalen naar de onderwijspraktijk/school? Voel je je daar ook toe in staat? Wat helpt en/of belemmert je daarbij? Is dat veranderd gedurende het promotieonderzoek? (*temporele*)

C) Invloed promotieonderzoek op professionele – en schoolontwikkeling

Heb jij jezelf professioneel ontwikkeld door te werken aan je promotietraject? Zijn jouw lessen veranderd? Is jouw manier van onderwijzen veranderd? Is er iets veranderd in de school doordat jij aan je promotietraject werkt? (denk aan onderwijsvisie, onderwijsbeleidbeleid, samenwerking met collega's, etc.) Welke rol speelt onderzoek daarbij?

Bijlage 2 Interviewprotocol eindinterview leraren

Professionele ruimte van promoverende leraren

Helma Oolbekkink en Han Leeferink

April/mei 2016

Inleiding

Doel van het onderzoek: inzicht krijgen in de mate waarin het promotietraject bijdraagt aan professionele ruimte om te werken aan professionele ontwikkeling en/of schoolontwikkeling.

In mei 2015 heeft het startinterview plaatsgevonden, je hebt ondertussen een paar logboeken ingevuld, en vandaag sluiten we dataverzameling af met dit eindinterview. In dit laatste interview willen we terugkijken naar het afgelopen schooljaar, met als leidende vragen:

- (1) Is de mate waarin jouw promotieonderzoek heeft bijgedragen aan professionele ruimte om te werken aan professionele ontwikkeling en/of schoolontwikkeling veranderd?
- (2) Wat heeft deze (veranderde) bijdrage bevorderd dan wel belemmerd?

Interview bestaat uit drie delen:

- A) Motivatie van leraar om promotieonderzoek te doen
- B) Professionele ruimte in de context van het promotieonderzoek
- C) Invloed promotieonderzoek op professionele – en schoolontwikkeling

Per onderdeel geven we eerst een korte samenvatting van wat je hierover in het startinterview hebt gezegd.

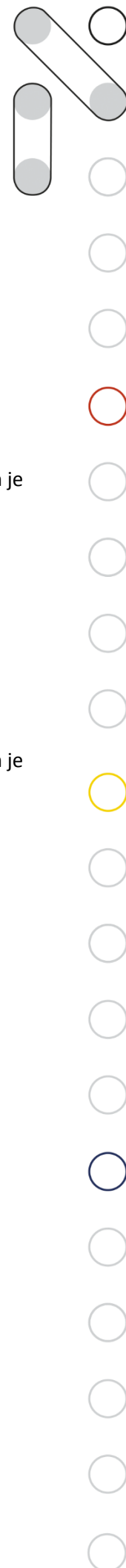
- Het interview duurt ongeveer 45 minuten
- Geluidsopname; vragen of daar bezwaar tegen is
- Met alle gegevens wordt vertrouwelijk omgegaan

A) Motivatie van om promotieonderzoek te doen

- Korte samenvatting van motieven uit startinterview
- In hoeverre zijn je motieven om promotieonderzoek te doen veranderd?
- Wat heeft bijgedragen aan deze (mogelijke) veranderingen in je motieven?
- Waartoe heeft dit geleid? (bijv. onderzoek en onderwijs meer verbinden)

B) Professionele ruimte in de context van het promotietraject

Met professionele ruimte bedoelen we de ruimte die je krijgt, ervaart, benut en/of creëert om binnen de context van je promotieonderzoek te werken aan je professionele ontwikkeling en/of een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van de school waar je werkt.

Objectieve professionele ruimte

- Korte samenvatting van objectieve professionele ruimte (inclusief werkplek) uit startinterview
- In hoeverre zijn de regels, afspraken, e.d. rondom jouw promotieonderzoek veranderd?
- Wat heeft bijgedragen aan deze (mogelijke) veranderingen in regels, afspraken, e.d.
- Waartoe heeft dit geleid? (bijv. meer of minder doen voor de sectie of de school)

Ervaren professionele ruimte

Professionele ontwikkeling als **vakleraar**

- Korte samenvatting van ervaren professionele ruimte uit startinterview
- In hoeverre is de mate waarin je binnen jouw promotietraject ruimte ervaart om te werken aan je professionele ontwikkeling als vakleraar veranderd?
- Wat heeft bijgedragen aan deze (mogelijke) veranderingen in ervaren ruimte?
- Waartoe heeft dit geleid?

Professionele ontwikkeling als **onderzoeker**

- Korte samenvatting van ervaren professionele ruimte uit startinterview
- In hoeverre is de mate waarin je binnen jouw promotietraject ruimte ervaart om te werken aan je professionele ontwikkeling als onderzoeker veranderd?
- Wat heeft bijgedragen aan deze (mogelijke) veranderingen in ervaren ruimte?
- Waartoe heeft dit geleid?

Schoolontwikkeling

- Korte samenvatting van ervaren professionele ruimte uit startinterview
- In hoeverre is de mate waarin je binnen jouw promotietraject ruimte om bij te dragen aan schoolontwikkeling veranderd?
- Wat heeft bijgedragen aan deze (mogelijke) veranderingen in ervaren ruimte?
- Waartoe heeft dit geleid?

Professioneel zelfbeeld

Professioneel zelfbeeld als **vakleraar**

- Korte samenvatting van professioneel zelfbeeld uit startinterview
- In hoeverre is het beeld dat je van jezelf hebt als vakleraar veranderd?
- Wat heeft bijgedragen aan deze (mogelijke) veranderingen in jouw zelfbeeld?
- Waartoe heeft dit geleid?

Professioneel zelfbeeld als **onderzoeker**

- Korte samenvatting van professioneel zelfbeeld uit startinterview
- In hoeverre is het beeld dat je van jezelf hebt als onderzoeker veranderd?
- Wat heeft bijgedragen aan deze (mogelijke) veranderingen in jouw zelfbeeld?
- Waartoe heeft dit geleid?

Relatie onderzoek en onderwijs

- Korte samenvatting van interactie (spanningen) tussen contexten uit startinterview
- In hoeverre is de interactie/relatie tussen onderwijs- en onderzoekscontext veranderd?
- Wat heeft bijgedragen aan deze (mogelijke) veranderingen in deze interactie/relatie?
- Waartoe heeft dit geleid?

C) Invloed promotieonderzoek op professionele – en/of schoolontwikkeling

- Korte samenvatting van invloed van promotieonderzoek op PO en SO uit startinterview^[HW1]
- In hoeverre is de invloed van jouw promotieonderzoek op PO en/of SO veranderd?
- Wat heeft bijgedragen aan deze (mogelijke) veranderingen in invloed?

Interviewprotocol Schoolleiders Deelproject 4

Inleiding

Doel van het onderzoek: inzicht krijgen in de mate waarin het promotietraject bijdraagt aan professionele ruimte om te werken aan professionele ontwikkeling en/of schoolontwikkeling. We volgen daarvoor docenten met een promotiebeurs gedurende een jaar waar (naam docent) op uw school er een van is. Naast de docenten vragen we ook schoolleiders naar hun visie op de promotiebeurs en hun ervaringen met dit traject om zo een completer beeld te krijgen.

Wat is het belang ervan voor de praktijk: verbeteren van contexten om onderzoek en onderwijs met elkaar te verbinden; ontwikkelen van professionaliseringstrajecten die bijdragen aan zowel professionele ontwikkeling als schoolontwikkeling; ontwikkelen van kaders om professionele ruimte van docenten te vergroten en te benutten.

Duur interview ongeveer 30 minuten. Na afloop ontvangt u van ons het protocol van het interview ter goedkeuring. Uiteraard gaan we zorgvuldig en vertrouwelijk met uw gegevens om.

Interview bestaat uit de volgende onderwerpen:

We willen u in het interviews vragen naar (1) een beschrijving van uw school, (2) de aanleiding tot het aanvragen van en de besluitvorming rondom de promotiebeurs, (3) de mate van professionele ruimte voor de docent die binnen de context van de promotiebeurs werkt en (4) de opbrengsten die u tot nu toe ziet van dit traject voor de docent zelf en voor de school.

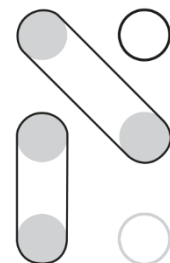
Ad1. Een beschrijving van uw school

Om een beeld te krijgen van de school waar u leiding aangeeft, zou ik graag een paar algemene vragen aan u willen stellen over de school.

> Hoe zou u uw school omschrijven? Kunt u een typering geven van uw school?

> In hoeverre is volgens u onderzoek in de school gemeengoed? Is er een onderzoekscultuur op school? Hoe zou u die onderzoekscultuur willen omschrijven?

> Hoeveel docenten binnen uw school doen onderzoek? (dus ook praktijkonderzoek)

Ad2. Aanleiding, besluitvorming en doel promotiebeurs

> (naam docent) heeft in (jaar) een promotiebeurs gekregen; kunt u iets vertellen over de aanleiding voor de school om mee te doen/werken aan het initiatief van de promotiebeurs? Bij wie heeft het initiatief gelegen om de beurs aan te vragen? Welke rol heeft u hier zelf in gespeeld?

> Wat was voor u vooral de reden om deel te nemen aan het initiatief van de promotiebeurs? Hoe kijkt u daar nu op terug?

> Wat vindt u het belangrijkste doel van de promotiebeurs (professionele ontwikkeling of schoolontwikkeling of wellicht wetenschappelijke kennis of nog iets anders)?

Ad 3. Professionele ruimte in de context van het promotieonderzoek

> In hoeverre is er binnen het promotietraject ruimte voor de docent om zich professioneel te ontwikkelen? Doorvragen naar voorbeelden. Welke rol ziet u voor zichzelf weggelegd als het gaat om het zorgen voor professionele ruimte van de docent om binnen het promotietraject aan zijn/haar professionele ontwikkeling te kunnen werken?

> In hoeverre is er binnen het promotietraject ruimte voor de docent om bij te dragen aan schoolontwikkeling? Doorvragen naar voorbeelden. Welke rol ziet u voor zichzelf weggelegd als gaat het om het zorgen voor professionele ruimte van de docent om binnen het promotietraject aan schoolontwikkeling te kunnen werken?

Ad 4. Opbrengsten initiatief voor PO en SO

Welke opbrengsten ziet u vanuit het promotieonderzoek voor de professionele ontwikkeling van de docent? Hoe waardeert u dat? Wat heeft hier naar uw inschatting aan bijgedragen of wat heeft belemmerd? Wie is hier naar uw inschatting van op de hoogte? Ziet u hiervoor een rol voor uzelf weggelegd? Kunt u dat eens toelichten?

Welke opbrengsten ziet u vanuit het promotieonderzoek voor de schoolontwikkeling? Hoe waardeert u dat? Wat heeft hier naar uw inschatting aan bijgedragen of wat heeft belemmerd? Hoe waardeert u dat? Wie is hier naar uw inschatting van op de hoogte? Ziet u voor uzelf een rol weggelegd bij het verspreiden van deze resultaten? Kunt u dat eens toelichten? Is dit ook gekoppeld aan schoolbeleid?

Bijlage 4 Instructies Logboek Leraren

Logboek 'Professionele ruimte van leraren met een promotiebeurs'

November 2015 – Radboud Docenten Academie, Radboud Universiteit Nijmegen

Het doel van dit onderzoek is na te gaan hoe leraren in het voortgezet onderwijs met een promotiebeurs professionele ruimte ervaren om zich professioneel te ontwikkelen en bij te dragen aan schoolontwikkeling.

In dit logboek willen we je vragen om een situatie te beschrijven die illustreert hoe jij in de afgelopen maand binnen jouw promotietraject professionele ruimte hebt ervaren om te werken aan je professionele ontwikkeling en/of om bij te dragen aan de ontwikkeling van de school. Om deze situatie te kunnen beschrijven, hebben we enkele richtvragen geformuleerd. De bedoeling is dat je alle richtvragen in je beschrijving meeneemt.

Lees de richtvragen eerst rustig door en beschrijf vervolgens een situatie in de vorm van een verhaal. Als je de situatie hebt beschreven, dan stuur je het logboek terug naar mij. Het verzoek is om dat binnen twee weken te doen. Uiteraard wordt *vertrouwelijk* omgegaan met de informatie in het logboek.

Als je nog vragen hebt, aarzel dan niet contact met mij op te nemen.

Han Leeferink

E: h.leeferink@docentenacademie.ru.nl

M: 0625639749

www.professioneleruimte.info

Richtvragen voor het beschrijven van een situatie

Beschrijf een situatie die illustreert hoe jij in de afgelopen maand binnen jouw promotietraject professionele ruimte hebt ervaren om te werken aan je professionele ontwikkeling en/of om bij te dragen aan de ontwikkeling van de school. Verwerk in je beschrijving de volgende richtvragen:

- Wat gebeurde er in de situatie? Hoe ontstond de situatie? Wat droeg bij aan de situatie? Wie waren er bij de situatie betrokken en welke rol speelden deze personen? Welke rol speelde jij in de situatie?
- Welke omstandigheden zorgen ervoor dat je professionele ruimte op deze manier ervaart? Beschrijf of die omstandigheden jouw professionele ruimte bevorderen of juist belemmeren. Geef ook aan of er voor jou een verschil is tussen ervaren professionele ruimte gericht op professionele ontwikkeling of schoolontwikkeling?
- Hoe ga jij om met de omstandigheden die je zojuist hebt beschreven? Hoe zie jij je eigen rol hierin en welke activiteiten onderneem je om die ruimte te benutten? In hoeverre hebben anderen hierbij een rol gespeeld?
- Heb je in de afgelopen maand spanning ervaren tussen onderwijs en onderzoek? Zo ja, verwerk in je beschrijving een voorbeeld waaruit deze spanning blijkt.
- Heb je in de afgelopen maand met anderen over je onderzoek gepraat? Zo ja, met wie? Waarom met deze personen? Waar praat je dan over?
- Heb je in de afgelopen maand inzichten of opbrengsten uit je onderzoek met anderen gedeeld? Zo ja, op welke manier? In hoeverre was dit je eigen initiatief? In hoeverre werd dit gestimuleerd door anderen? (schoolleiding, collega-leraarleraren, begeleiders universiteit, etc.)

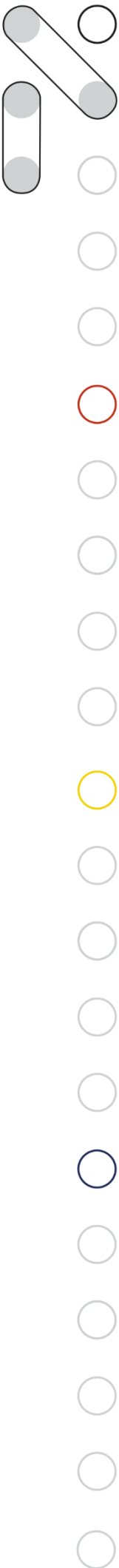
Bijlage 5 Voorbeeld Matrix

Profiel docent	- Vak: - Andere taken: - Omvang aanstelling: - Thema onderzoek: - Onderzoekstraject:	
Onderwerpen	Professionele ruimte - in relatie tot professionele ontwikkeling - in relatie tot schoolontwikkeling	Interpretaties (van de onderzoeker)
Persoonlijke factoren - motivatie - verwachtingen - professionele geschiedenis - opvattingen (ow-oz)...		
Contextfactoren - 'leercultuur' - relatie schoolleiding/collega's/leerlingen/begeleider(s)...		
<i>Maakt Niet benoemd</i>		
Spanningen		
Interactie persoonlijke en contextuele		
Temporeel retrospectief / prospectief (ontwikkeling)	<i>Intenties</i>	

Bijlage 6 Hoofd- en Subcategorieën

Hoofdcategorieën	Subcategorieën
Ervaren professionele ruimte De ruimte die leraren ervaren binnen de context van de promotiebeurs	Ruimte voor onderzoek De ruimte die leraren ervaren om te werken aan hun promotieonderzoek
	Ruimte voor professionele en onderwijsontwikkeling De ruimte die leraren ervaren om te werken aan hun professionele ontwikkeling en de ontwikkeling van hun onderwijspraktijk
	Ruimte voor schoolontwikkeling De ruimte die leraren ervaren om een bijdrage te leveren aan schoolontwikkeling
Creëren professionele ruimte De ruimte die leraren creëren binnen de context van de promotiebeurs	Ruimte voor onderzoek De ruimte die leraren creëren om te werken aan hun promotieonderzoek
	Ruimte voor school- en onderwijsontwikkeling De ruimte die leraren creëren om een bijdrage te leveren aan schoolontwikkeling en de ontwikkeling van hun onderwijspraktijk
Persoonlijke factoren Persoonlijke factoren die de professionele ruimte van leraren met een promotiebeurs beïnvloeden	Motief: graag onderzoek doen/promoveren Onderzoek doen of de wens te promoveren als motief voor het aanvragen van een promotiebeurs
	Motief: nieuwe impuls/afwisseling in werk De behoefte aan een nieuwe impuls in hun werk en/of het zoeken daarin naar meer afwisseling als motief voor het aanvragen van een promotiebeurs
	Motief: professionele en onderwijsontwikkeling De behoefte aan professionele en onderwijsontwikkeling als motief voor het aanvragen van een promotiebeurs
	Professionele geschiedenis: onderzoek, ruimte en positie De geschiedenis van leraren met betrekking tot het doen van

	onderzoek, hun professionele ruimte en de positie in de school	
	Intentie tot professionele en onderwijsontwikkeling Intenties van leraren om zich professioneel te ontwikkelen en een bijdrage te leveren aan onderwijsontwikkeling	
	Intentie tot schoolontwikkeling Intenties van leraren om een bijdrage te leveren aan schoolontwikkeling	
	Verantwoordelijkheidsgevoel/plichtsbesef Het verantwoordelijkheidsgevoel en plichtsbesef van leraren om bij te dragen aan school- en onderwijsontwikkeling	
	Betrokkenheid De mate van betrokkenheid die leraren vanuit hun onderzoek ervaren bij de ontwikkeling van de school en het onderwijs	
Contextuele factoren Omgevingsfactoren die de professionele ruimte van leraren met een promotiebeurs beïnvloeden	Werkdruk/tijd De tijdsdruk die leraren ervaren bij het combineren van onderwijs en onderzoek en de mogelijke consequenties daarvan	
	Schoolleiding: belangstelling voor onderzoek De getoonde belangstelling van de schoolleiding voor het promotieonderzoek van leraren	
	Schoolleiding: actieve bijdrage De actieve bijdrage van de schoolleiding aan de professionele ruimte van leraren	
	Leercultuur school/sectie De gerichtheid van schoolleiding en collega-leraarleraren op leren en professionalisering	
	Interesse en betrokkenheid collega-leraarleraren De betrokkenheid van collega-leraarleraren voor het promotieonderzoek	
Impact De mate waarin het promotieonderzoek impact heeft op de leraar en zijn	Impact op de school als organisatie De impact van professionele ruimte op de cultuur en capaciteit van de school als organisatie	

Impact op de onderwijspraktijk

De impact van professionele ruimte op het handelen van leraren in de onderwijspraktijk

Impact (op inter)persoonlijke capaciteit

De impact van professionele ruimte op (inter)persoonlijke kennis en vaardigheden van leraren

Impact op het leren van leerlingen

De impact van professionele ruimte op het leren van leerlingen

Rol Schoolleider

Rol die de schoolleider voor zichzelf ziet bij het creëren van professionele ruimte voor leraren met een promotiebeurs

Geen (duidelijke) rol

Schoolleiders zien voor zichzelf geen (duidelijke) rol bij het creëren van professionele ruimte

Faciliteren

Schoolleiders zien hun rol bij professionele ruimte als het maken van afspraken met leraarleraren over bijvoorbeeld taken en/of het mogelijk maken van bijvoorbeeld congresbezoek

Ondersteunen/Voeling houden

Schoolleiders zien hun rol bij professionele ruimte als het ondersteunen van leraarleraren met een beurs en voeling houden met hun traject

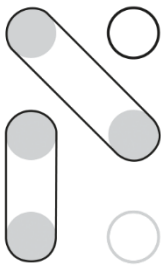
Verbinden

Schoolleiders zien hun rol bij professionele ruimte als het meedenken over en mogelijk maken van verbinding van het promotieonderzoek aan schoolontwikkeling

Tabel 4A Ervaren Professionele Ruimte en relaties met persoonlijke en contextuele factoren

<i>Ervaren Professionele Ruimte</i>	<i>Factoren</i>	
<i>voor...</i>		
(Categorieën en aantal fragmenten)	(Categorieën en aantal fragmenten)	Voorbeelden van fragmenten
Onderzoek (8)	Contextfactor (7)	<i>“En dat gevoel krijg ik hier op school ook en ook van m’n rector, dat ze me willen ontlasten zodat ik me puur kan focussen.”(startinterview, leraar 6)</i>
	Persoonlijke factor (3)	<i>Y: “Het is, ik doe best veel voor school. (...). Maar als ik naar een congres ga waar ik zelf spreek dan krijg ik daar vrij voor. Dat is ook eigenlijk nooit probleem. X: Je hoeft niet te compenseren met een onderzoeksdag? Y: Nee. Maar dat doe ik uit mezelf toch wel. Zij weten wel dat ik dat ook wel in balans houd.”(leraar 4 startinterview)</i>
Schoolontwikkeling (10)	Contextfactor (9)	<i>“En als het gaat om de totale baan die ik hier heb, dan ervaar ik heel veel mogelijkheden. (...)En die collega's die komen zelf met dit initiatief, en dat wordt dan aangemoedigd. (...)Die gaan daarvoor en krijgen ook een platform, die krijgen eventueel ook een podium als dat nodig is. Dat vind ik heel krachtig.”(startinterview, leraar 10)</i>
	Persoonlijke factor (3)	<i>“Ja, dat, dat is ook dus allemaal minder geworden. (...)ik deed heel veel in die school. En toen ik dit ging starten moest ik gewoon echt de keuze maken want ook al werkte ik daar toen fulltime was het al heel veel. Ehm, met het promotietraject moet je gewoon een keuze maken, anders, anders, ja, je hebt natuurlijk ook nog een privéleven en eh, dat is gewoon</i>

		<i>heel erg moeilijk te combineren hiermee.”</i> (startinterview, leraar 15)
professionele ontwikkeling & Schoolontwikkeling (3)	Contextfactor (2)	<i>“Ja, daar ervaar ik veel ruimte in om me daarin te ontwikkelen. Omdat mijn promotoren, die staan wel klaar ook om mij te helpen of om bij te sturen. (...)En tegelijkertijd krijg ik ook behoorlijk veel ruimte, dat hoort natuurlijk ook bij een promotieonderzoek.”</i> (startinterview, leraar 18)

Tabel 4B Creëren professionele ruimte en relaties met persoonlijke en contextuele factoren

Onderzoek (3)	Contextfactor (2) • Werkdruk/tijd (2)	<i>Wij hebben op school LD-trajecten, ...dan kom je automatisch in een traject en dan moet je jezelf helemaal verbeteren, et cetera. En dan word je helemaal gemonitord en in de gaten gehouden van nou ben jij wel, voldoe jij wel aan het profiel wat wij hebben bedacht bij LD. En ik zat ook in dat traject... En toen ben ik wel gaan nadenken van wat, wat wil ik nu goed kunnen nu? Weet je?... Ik ga niet in mijn vrije tijd me in onderwijs verdiepen, want ik ben in mijn vrije tijd, nu, aan het richten op mijn onderzoek.</i> (startinterview, leraar 1)
	Persoonlijke factor (1) • Betrokkenheid (1)	<i>Ja dus ik, ja besteed veel vrije tijd eigenlijk als je dat zo noemt, aan het onderzoek. Ja en dan beschouw ik het maar als een soort hobby.</i> (startinterview, leraar 3)
School- en onderwijsontwikkeling (5)	Persoonlijke factor (5) • Betrokkenheid (5)	<i>Nee. Ze vragen het wel en ik vind dat erg leuk om over mee te denken dus ik bedoel daar hoeven we niks over af te spreken.</i> (startinterview, leraar 6)

Tabel 4C Rol Schoolleider bij Professionele Ruimte van leraren

Rol Schoolleider	Categorieën en Aantal fragmenten	Voorbeelden van fragmenten
	Geen (duidelijke) rol (5) Schoolleiders zien voor zichzelf geen (duidelijke) rol bij het creëren van professionele ruimte	<i>“Ik denk dat (leraar) overigens zelf vind dat er weinig aandacht is voor zijn promotie. Dat is denk ik ook, want ja, dan kun je je natuurlijk afvragen wat is de kip en wat is het ei? Het leeft gewoon niet hier (...)Ik denk dat dat klopt, maar ook dat hij zelf weinig laat zien van waar hij mee bezig is. Het zijn twee werelden.”</i> (interview schoolleider leraar 2)
	Faciliteren (6) Schoolleiders zien hun rol bij professionele ruimte als het maken van afspraken met leraarleraren over bijvoorbeeld taken en/of het mogelijk maken van bijvoorbeeld congresbezoek	<i>“Nou eigenlijk een hele formele, ik probeer natuurlijk vanuit mijn positie onderzoek te stimuleren, dat is één, en faciliteer ik het. En ja, zet ik de handtekeningen en handel de formele zaken af.”</i> (interview schoolleider leraar 7)
	Ondersteunen/Voeling houden (5) Schoolleiders zien hun rol bij professionele ruimte als het ondersteunen van leraarleraren met een beurs en voeling houden met hun traject	<i>“Nee, ik spreek (leraar) ook eens in de nou, twee maanden of zo en dat zijn momenten waarop hij gewoon bij mij binnenloopt. Het is niet heel erg gepland, maar dan spreken we er wel over, dus je hebt ook wel verschillende manieren om een voeling te houden met wat er ongeveer gebeurt”</i> (interview schoolleider leraar 10)
	Verbinden (5) Schoolleiders zien hun rol bij professionele ruimte als het meedenken over en mogelijk maken van verbinding van het promotieonderzoek aan schoolontwikkeling	<i>“Dus als schoolleider heb ik daar wel wat verantwoordelijkheid om van die kennis hè, en die ervaringen die (leraar) opdoet, om daar gebruik van te maken. En die ook zichtbaar in de school te maken.”</i> (interview schoolleider leraar 12)

Tabel 5A Impact van professionele ruimte van leraren met een promotiebeurs.

Categorieën en aantal fragmenten	Voorbeelden van fragmenten
Impact op de school als organisatie (9) + 4 De impact van professionele ruimte op de cultuur en capaciteit van de school als organisatie	<i>“Voor die academische opleidingsschool, daar ben ik bij betrokken geweest. Ik ben er nu nog steeds bij betrokken met het opleiden van die onderzoeksdocenten.” (leraar 16, startinterview)</i>
Impact op de onderwijspraktijk (25) + 10 De impact van professionele ruimte op het handelen van leraren in de onderwijspraktijk	<i>“In vijf vwo heb ik een aantal leerlingen opdracht gegeven om zelf een populairwetenschappelijk artikel te schrijven over een wetenschappelijk artikel en ze daar iets meer in te laten duiken en andere leerlingen echt meer een onderzoeksplan op te laten zetten. Op die manier merk ik dat wat ik aan het doen ben, dat dat in mijn denken komt, dus ik ga dat uitproberen in mijn lessen.” (leraar 14, startinterview)</i>
Impact (op inter)persoonlijke capaciteit (45) + 9 De impact van professionele ruimte op (inter)persoonlijke kennis en vaardigheden van leraren	<i>“Ik kan nu op meer manieren de stof benaderen en dat is handig in de uitleg. Mijn kennis wordt ook breder dus ik kan het ook aan meer dingen relateren. Waardoor je ook een breder verhaal kunt vertellen. [...] Dat je het ook aan andere vakken wat makkelijker kunt linken.” (leraar 7, startinterview)</i>
Impact op het leren van leerlingen (7) + 2 De impact van professionele ruimte op het leren van leerlingen	<i>“Dus leerlingen gaan ook de behoefte uitspreken om dat soort type opdrachten te krijgen. [...] Dan gaat die klas gewoon zelf aan het werk.” (leraar 10, startinterview)</i>

Bijlage 9 Casusbeschrijvingen Bart en Mark

Casus 1 Bart

Bart is een geschiedenisleraar in het 3^e jaar van zijn promotiebeurs. Hij geeft voornamelijk les op de HAVO op een brede scholengemeenschap. Naast zijn lestaken is hij ook stagecoördinator en begeleidt hij beginnende leraren binnen de school. Bart heeft na een aantal jaren lesgeven behoefte aan het doorbreken van het vaste patroon *“je gaat toch van vakantie naar vakantie en van schooljaar naar schooljaar en iedere keer dient zich toch een soort soortgelijke cyclus aan (startinterview) ”*.

Bart ervaart vanuit schoolleiding en collega's geen belangstelling voor zijn onderzoek. Hij probeert bijvoorbeeld door in zijn functioneringsgesprek aan te geven dat hij het verrassend vindt dat hij niet betrokken wordt bij een excursie van VWO 4 naar de universiteit waar hij promotieonderzoek doet. Hij maakt het bespreekbaar maar wil niet solliciteren naar deze taak. *“Ik ben een beetje een trotse man in die zin dat ik denk van ja, je weet dat je een promovendus in huis hebt. Je kan ook eens een keer naar mij toekomen (startinterview).”* Hij vindt dan ook dat de school het feit dat hij een promotiebeurs heeft onvoldoende benut en te weinig gebruik maakt van zijn capaciteiten. Zelf ervaart hij te weinig ruimte om inhoudelijke initiatieven te nemen in de school. De schoolleiding vindt ook dat het traject tot nu toe weinig oplevert. *“Ik kan er niet zo heel veel over zeggen, want dat is eigenlijk een beetje teleurstellend. In die zin dat hij ze vast wel zal ontwikkelen, maar wij er als school niet heel veel van merken (interview schoolleider).”*

Het onderzoek waar hij mee bezig is, draagt vooral bij aan zijn vaardigheden als onderzoeker. *“Wat ik vooral merk is dat ik mijn vaardigheden als onderzoek waar ik mezelf natuurlijk ook steeds in aan het ontdekken ben, aan het uitvinden ben, dat ik die steeds meer ook vertaal bijvoorbeeld naar mijn rol als begeleider van profielwerkstukken (startinterview).”* In de loop van het schooljaar doet zich wel de situatie voor dat hij betrokken zou kunnen worden bij de ontwikkeling van het VWO-programma, dit voelt voor Bart als een *“blijk van vertrouwen vooral omdat er tot aan dat moment nog nooit openlijk was gesproken hoe mijn onderzoek iets voor de school zou kunnen betekenen (logboek 1)”*, tegelijkertijd vindt hij deze stap ook te klein en te voor de hand liggend. Gedurende het jaar blijkt dat de ontwikkeling van het VWO programma telkens vooruit wordt geschoven *“de plannen om met collega's te werken aan een nieuwe opzet voor het VWO programma worden door de ‘waan van de dag’ telkens vooruitgeschoven en dreigen door overvolle agenda's pas na de zomervakantie uitgewerkt te kunnen worden” (logboek 3).*

Hij is wel van plan om zelf volgend jaar met zijn collega in VWO 4 aandacht te vragen voor thema's binnen het vak en daarin ook het onderwerp van zijn onderzoek mee te nemen. Tegelijkertijd zegt hij in zijn laatste logboek *“ik heb me er inmiddels bij neergelegd dat ik door mijn onderzoek geen enkele invloed op ontwikkelingen binnen de school heb. Ik zou actiever pr kunnen voeren, maar ik denk dat dat ten koste gaat van het onderzoek zelf waar ik iedere week weer tijd tekort voor lijf te hebben” (logboek 3).*

Casus 2 Mark

Mark is een scheikundeleraar in het tweede jaar van zijn promotiebeurs. Hij geeft les op een scholengemeenschap voor vmbo, havo en vwo. Voordat hij de promotiebeurs kreeg combineerde hij zijn leraarschap met een aantal beleidstaken, maar die heeft hij inmiddels afgestoten. Al vanaf het begin van zijn beroepsloopbaan heeft Mark een onderzoekende houding gehad. *“In die twintig jaar dat ik nou bezig ben, heb ik altijd een vraag voor mijzelf gehad. Dat kan zijn dat ik een module schreef voor ANW of dat ik een bepaalde didactiek wilde uitproberen bij scheikunde.”* Hij wil met zijn onderzoek bijdragen aan een vernieuwde scheikundendidactiek.

Gedurende zijn promotieonderzoek experimenteert hij in zijn lessen met een specifieke didactiek waarover hij leest in de literatuur. De resultaten ervan bespreekt hij met zijn collega's. Die zijn zeer geïnteresseerd. Hij is ook niet de enige op school die onderzoek doet, ook andere leraren uit de sectie voeren experimenten uit. *“Het zogenaamde natuuroverleg krijgt ook een hele duidelijke vakinhoudelijke component. We hebben nog een collega, die is al gepromoveerd, die is postdoc, die vertelt ook af en toe iets waar hij mee aan het worstelen is. [...] Ook die verhalen hebben we nodig om te snappen hoe wij hier ons onderwijs verder willen doorontwikkelen.”* Door de resultaten met collega's te bespreken, organiseert hij ook feedback voor zichzelf. Die heeft hij nodig om scherp te blijven. Bovendien praat hij regelmatig met scheikundeleraarleraren van andere scholen over zijn onderzoek, met name over de didactiek. *“Dat zijn scheikundecollega's uit het land die ik heb getraind in die didactiek; ik heb eigenlijk een nieuw, ja nieuw groepje collega's met wie ik dus daarover kan spreken.”* Hij zoekt steeds naar bruggen tussen onderwijs en onderzoek. *“We moeten zorgen dat daar bruggen komen. Niet alles hoeft vandaag klaar. Nou, misschien morgen. En misschien anders overmorgen. [...] Ik vind het zelf wel heel prettig om die kruisbestuiving te hebben.”* Dat is ook mogelijk op school; er is heel veel mogelijk, maar je moet daartoe wel het initiatief nemen. Dit wordt aangemoedigd door de schoolleiding, op voorwaarde dat de leeropbrengsten ervan met anderen worden gedeeld.

Op de langere termijn wil hij de didactiek die hij ontwikkelt verder uitdragen in de school. Hij ervaart daartoe voldoende ruimte. Als voormalig beleidsmedewerker heeft hij bijvoorbeeld een directe ingang bij de schoolleider. *“Een paar jaar geleden was ik zelf betrokken bij de ontwikkeling van de onderwijsvisie. Dat heeft tot gevolg dat de schoolleider nog steeds af en toe komt overleggen (logboek 1)”* Een paar keer per jaar hebben ze een werkoverleg waarin ook de voortgang en resultaten van zijn onderzoek ter sprake komen. *“De schoolleiding speelt een positieve rol in de professionele ruimte die ik ervaar. Men vraagt om mijn inbreng als het gaat om het verder vormgeven van onderwijs in onze afdeling. (logboek 3)”* Bovendien draagt het onderzoek volgens Mark bij aan zijn professionele ontwikkeling en aan de verbetering van het onderwijs in de sectie. Leerlingen geven bijvoorbeeld aan dat ze door zijn experimenten met formatieve toetsing beter weten wat er van hen verwacht wordt. Ze willen graag meer van dit soort opdrachten krijgen; niet alleen bij hem, ook bij andere vakken.

Bijlage 10 Blogs over Professionele Ruimte binnen de Promotiebeurs

(zie voor een compleet overzicht van alle blogs: www.professionelruimte.info)

Professionele ruimte voor promovendi, wel of geen strakke scheiding tussen onderwijs en onderzoek?

in [Uncategorized](#) [0 Comments](#)

Onderwijs ≠ Onderzoek. Onderwijs en onderzoek zijn volgens docenten met een promotiebeurs twee verschillende werelden. Leraren met een promotiebeurs benadrukken regelmatig dat de wereld van het onderwijs bijvoorbeeld veel meer gericht is op doen, op interactie en op de 'waan van de dag'. Anderzijds is de onderzoekswereld meer gericht op contemplatie, individueel werken en verdieping.

Onderwijs ↔ Onderzoek

In het onderzoek zien we grote verschillen in de wijze waarop docenten verbinding leggen tussen deze werelden. Er zijn docenten die hun onderzoek direct betrekken op hun onderwijspraktijk en bijvoorbeeld de gelezen literatuur proberen toe te passen in de les. En er zijn docenten die helemaal geen verbinding leggen tussen hun onderzoek en het onderwijs dat zij geven, bijvoorbeeld omdat het gezien hun promotieonderwerp lastig is, of omdat zij de werelden bewust gescheiden willen houden.

Onderwijs   Onderzoek

Nu ontstaat er een complexe situatie: de docenten die de werelden strak gescheiden houden lijken minder spanning te ervaren. Zij ervaren ruimte door hun werk op school en voor het onderzoek strak af te bakenen. Daarmee leveren ze in ieder geval een bijdrage aan hun eigen professionele ontwikkeling en het onderzoek komt verder. De docenten die wél verbindingen leggen en een bijdrage proberen te leveren aan het onderwijs lijken meer spanning te ervaren, zij voelen zich bijzonder loyaal naar school en hun collega's en willen daar bijdragen aan lopende ontwikkelingen -bijvoorbeeld op taalbeleid- maar zij willen ook hun promotieonderzoek goed doen. Het gevolg is soms dat zij weinig ruimte ervaren. Dit wordt regelmatig versterkt door de omgeving die hen niet altijd voldoende ondersteunt.

Spanning is soms een goed teken maar vraagt ook om de juiste ondersteuning zodat docenten ruimte blijven ervaren om zich als docent en onderzoeker te ontwikkelen.

Professionele ruimte van leraren en Stanley Milgram's experiment

in [Uncategorized](#) 0 Comments

Onlangs zag ik de film '[The Experimenter](#)' over Stanley Milgram's gehoorzaamheidsexperimenten.

In de jaren '60 deed Milgram als sociaal psycholoog een aantal experimenten waarmee hij liet zien hoe 'gemakkelijk' mensen gehoorzaam zijn aan gezag. Hij nodigde proefpersonen uit op de universiteit en liet ze de rol van docent spelen die leerlingen een correct aantal woordcombinaties moet aan leren. Telkens als de leerling, die zich in een andere kamer bevond en onderdeel was van het experiment, een fout antwoord gaf werd de docent gevraagd om een stroomschok toe te dienen. Bij elk fout antwoord nam de intensiteit van de schokken toe. Als de leraar/proefpersoon weigerde om verder te gaan, vertelde de proefleider hem heel rustig 'the experiment requires that you continue....' Wat bleek na een heel aantal experimenten: de meeste mensen gingen door tot het 'einde' wat betekent dat ze zelfs de dodelijkste stroomschokken toedienden aan de leerling.

De meeste mensen waren gehoorzaam aan een autoriteit zelfs als dit strijdig was met hun geweten. Een boeiende conclusie, maar wat heeft dit met professionele ruimte te maken?

In de hele retoriek rond professionele ruimte lijken we er gemakkelijk vanuit te gaan dat iedere docent altijd iets te kiezen heeft en ruimte kan creëren binnen de school, zelfs als hij/zij minder ruimte ervaart om bijvoorbeeld aan schoolontwikkeling te werken. Net als Milgram verwachten we dat mensen in bepaalde omstandigheden 'in opstand' zullen komen.

In ons onderzoek zien we echter dat het voor veel docenten in een gegeven structuur op school niet zo gemakkelijk is om ruimte in te nemen. Soms proberen ze wel ruimte te creëren, maar als zij de gelegenheid niet krijgen, stoppen ze ermee, ook al omdat het uitvoeren van een promotieonderzoek veel tijd en energie vraagt. En in een aantal gevallen zien ze ook niet dat er ruimte te creëren valt, zeker als de schoolleider in hun ogen niet openstaat voor wat zij te zeggen hebben. Ze lijken zich als het ware neer te leggen bij de structuur; net als de proefpersonen uit het Milgram experiment accepteren ze de situatie zoals die is. Het is misschien een wat heftige vergelijking, maar ik wil er maar mee aangeven dat we soms hooggespannen verwachtingen hebben van professionele ruimte en dat het misschien niet zo verwonderlijk is dat sommige mensen deze ruimte niet creëren voor zichzelf.

Geschreven door: [Helma Oolbekkink](#)

Ruimte om bij te dragen aan schoolontwikkeling voor leraren met een promotiebeurs

Hoe manifesteert professionele ruimte van leraren met een promotiebeurs zich in het kader van schoolontwikkeling? Leraren met een promotiebeurs geven regelmatig aan dat het combineren van onderwijs en onderzoek voor een hoge werkdruk zorgt waardoor ze weinig ruimte ervaren om bij te dragen aan schoolontwikkeling. Anne, een docente Nederlands met een promotiebeurs, voelt die werkdruk ook, maar desondanks ervaart zij veel professionele ruimte om bij te dragen aan schoolontwikkeling. Daarbij lijken drie mechanismen een rol te spelen:

(1) De interactie tussen self-efficacy en positionering. “Ik heb het idee dat onderzoek doen echt bij mij past. Dat ik daardoor beter in mijn vel zit. Ik ben gewoon gelukkiger. Ik durf meer. Het is heel gek, maar ik ben echt Anne-plus geworden.” Haar zelfvertrouwen is daardoor gegroeid, en ze durft zich te laten zien. “Ik word gevraagd voor allerlei commissies, ik word gezien als de expert op het gebied van taal en taalbeleid, collega’s komen ook meer naar mij toe om te vragen hoe ik erover denk. Ik word echt serieus genomen.” Dat leidt bij Anne weer tot meer zelfvertrouwen.

(2) De interactie tussen onderwijs en onderzoek. Anne ervaart veel professionele ruimte omdat haar onderzoek vakdidactisch van aard is. “Dat het ook echt praktisch is. Ik vind het heel fijn dat ik de praktijk heb en het onderzoek, dat ik het continu kan koppelen aan elkaar.” Ze probeert van alles uit in haar lessen en haar onderwijs is volgens haar beter geworden. Andersom probeert ze haar ervaringen in de praktijk te verbinden met de onderzoeksliteratuur.

(3) De interactie tussen ruimte creëren en ruimte krijgen. Anne praat met collega’s over haar onderzoek, ze probeert haar onderzoeksbevindingen te vertalen naar het taalbeleid van de school. Ze neemt veel initiatief omdat ze zichtbaar wil zijn in de school. Dat wordt gewaardeerd. Ze merkt dat inspraak echt mogelijk is. Het feit dat ze een promotiebeurs heeft gekregen draagt daaraan bij. De afstand met de schoolleider is bijvoorbeeld kleiner geworden. “Die deur naar hem is voor mij nu open.” Hij wil graag dat ze bijdraagt aan de ontwikkeling van de school.

De voorlopige onderzoeksresultaten laten zien dat deze mechanismen elkaar versterken. “Doordat de schoolleiding mij zo positioneert, gaan mijn collega’s mij ook anders zien.” En Anne durft veel initiatief te nemen doordat ze beter in haar vel zit. De professionele ruimte van Anne om bij te dragen aan schoolontwikkeling, lijkt te ontstaan in interactie tussen persoon en schoolcontext enerzijds, en onderwijs en onderzoek anderzijds. De komende tijd gaan we bekijken hoe professionele ruimte om bij te dragen aan schoolontwikkeling ontstaat bij andere leraren.

geschreven door: [Han Leeferink](#) en [Helma Oolbekkink](#)

De invloed van professionele geschiedenis voor promoverende docenten

in [Uncategorized](#) 0 Comments

In de interviews die wij houden met promoverende docenten, valt op dat hun professionele geschiedenis van invloed is op de professionele ruimte die voor hen ontstaat als docent of als onderzoeker. Zij ervaren bijvoorbeeld ruimte om zich professioneel te ontwikkelen als onderzoeker omdat ze wel of niet voort kunnen bouwen op een geschiedenis in de academische wereld.

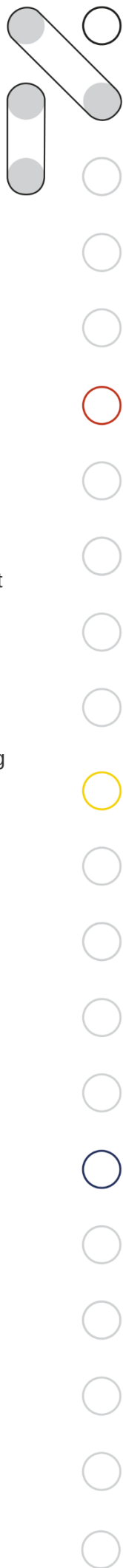
Zo spraken we bijvoorbeeld docenten die als onderzoeker hadden gewerkt aan een universiteit en die daar een netwerk hadden van collega's waar ze mee samenwerkten. Sommige docenten besloten de universitaire wereld te verruilen voor het onderwijs en zich te bekwamen als eerstegraads docent maar keerden naar verloop van tijd terug als onderzoeker via de promotiebeurs. Een van de docenten zegt bijvoorbeeld: "In korte tijd was het netwerk weer helemaal hersteld, ik voelde me meteen wel weer heel goed". Het netwerk droeg er in dit geval bijvoorbeeld toe bij dat deze docent al snel met een goede publicatie kon komen.

Hoe anders werkt het voor docenten die geen professionele wortels hebben in de universiteit en via de promotiebeurs deze wereld moeten leren kennen. Zij geven aan het best lastig te vinden om een netwerk op te bouwen. Een van de docenten zegt hierover: "Ik heb het gevoel dat ik als docent met een promotiebeurs een beetje buiten de universitaire wereld sta, ja dat je echt moeite moet doen om je daarmee in contact te brengen en dat dat wel een belangrijk punt is om je als onderzoeker te ontwikkelen". Voor deze docent betekent het dat het moeilijker is om een netwerk op te bouwen aangezien hij bijvoorbeeld niet aanwezig kan zijn bij bijeenkomsten van de onderzoeksschool.

Als de professionele geschiedenis van docenten van invloed is op de professionele ruimte die voor hen ontstaat, is het niet voldoende om alleen oog te hebben voor de omstandigheden en mogelijkheden in het nu. Dit roept vragen op. Hoe kan bijvoorbeeld in concreet beleid rekening gehouden worden met de professionele geschiedenis van docenten?

Geschreven door [Helma Oolbekkink](#)

Professionele ruimte en promotiebeurzen: pendelen tussen twee werelden

in [Uncategorized](#) 0 Comments

Sinds 2011 kunnen docenten uit Primair, Voortgezet en Hoger Onderwijs jaarlijks [een promotiebeurs aanvragen](#) bij de Nederlands organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO). Deze beurs stelt hen in staat om naast hun baan als docent, een promotieonderzoek uit te voeren aan een universiteit. Veelal zijn deze promotieonderzoeken gericht op vakinhoudelijke onderwerpen, in een aantal gevallen zijn zij specifiek gericht op het (vakinhoudelijke) onderwijs op school. De promotiebeurs beoogt om de 'kwaliteit van het onderwijs' te vergroten, want, zo is de gedachte, gepromoveerde docenten geven beter les en zijn beter in staat om veranderingen de school in te brengen. In ons onderzoek naar de promotiebeurs kijken wij naar de ruimte die docenten ervaren om onderzoek te doen naast hun baan als docent en welke impact dit heeft op hun professionele ontwikkeling en op schoolontwikkeling.

Wat opvalt bij docenten die een promotiebeurs hebben is dat zij pendelen tussen twee verschillende werelden. Waar op school het directe handelen in de klas en in de school van groot belang is en er permanent urgentie is om bijvoorbeeld toetsen na te kijken of ouders te woord te staan, is op de universiteit juist aandacht voor het denken, rust, en argumentatie van belang. Het feit dat docenten in twee verschillende contexten werken lijkt voor hen de professionele ruimte zowel te verkleinen als te vergroten. Het laveren tussen deze twee werelden lijkt enerzijds de ruimte voor docenten te verkleinen. Sommigen beschrijven het als een voortdurende spanning tussen ruimte voor onderwijs en voor onderzoek. "Als ik op de universiteit zit, lees ik toch altijd met een half oog mijn mail van school om maar niets te missen" of "Als ik thuis werk aan onderzoek, gaapt die stapel nakijkwerk die ook voor morgen klaar moet zijn, me soms aan". Niet alleen in deze alledaagse zin is het zoeken naar ruimte maar soms is het ook letterlijk zoeken naar een werkplek. Waar de ene docent op school aan onderzoek kan werken, is dat voor een ander onmogelijk. Waar de ene docent op de universiteit een werkplek heeft, kan dat voor de ander niet geregeld worden. Zelfs deze fysieke ruimte om te kunnen werken lijkt een bijdrage te leveren aan het gevoel van professionele ruimte dat docenten ervaren.

Waar de afbakening van de ruimte dus enerzijds van belang is, zorgen anderzijds de verschillende contexten ook voor verrijking en creëert het nieuwe ruimte. Docenten beschrijven nieuwe impulsen in hun onderwijs doordat zij in hun lessen meer aandacht hebben voor de manier waarop leerlingen tabellen leren interpreteren of doordat zij bruggen slaan naar de universiteit en taalwetenschappers uitnodigen op school. In een enkel geval is het zelfs zo dat docenten hun didactische kennis opgedaan op school ook op de universiteit inzetten bij colleges die zij daar geven. Het lijkt er dus op dat het werken in verschillende contexten zowel spanning oplevert en beperkingen maar tegelijkertijd ook leidt tot het creëren van (nieuwe) ruimte. Ik ben benieuwd naar uw reflecties hierop als schoolleider, docent, onderzoeker....

Blog geschreven door: [Helma Oolbekkink](#)